

**UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” din IAȘI
FACULTATEA DE ISTORIE
Învățământ la distanță**

**RELAȚIILE INTERNAȚIONALE ÎN EPOCA
ELENISTICĂ**

(Curs special de istorie antică universală)

**Autor: Conf.univ.dr. Mihail VASILESCU
Titular: Prof.univ.dr. Lucrețiu-Ion BÎRLIBA**

**ANUL III
SEMESTRUL II
2015 - 2016**

ISSN 1221-9363

CUPRINS

- I. Introducere / 3**
- II. Lumea greacă și Imperiul Persan în secolul IV a. C. până la Alexandru / 7**
- III. Alexandru cel Mare și cucerirea Orientului / 12**
- IV. Epoca diadohilor (323- 280) / 19**
- V. Roma și statele elenistice / 28**
- VI. Bibliografie / 32**

I Introducere

Noțiunea de „epoca elenistică” este o creație a istoriografiei moderne. Ea a fost introdusă în limbajul științific, în anul 1836, de istoricul german Johan Gustav Droysen, autorul unei faimoase scrieri intitulată *Geschichte des Hellenismus (Istoria elenismului)*, vol. I-II, Hamburg, 1836-1843 (ed.a II-a, Gotha,1877). Adjectivul „elenistic” a apărut relativ târziu în limba greacă, dar nu se referea la o anumită epocă istorică, deoarece în antichitate cuvintele *hellenismos* și *hellenistes* se aplicau celor care imitau modul de viață grecesc, sau evreilor elenizați, mai cu seamă din diaspora, care impregnaseră limba greacă cu numeroși termeni ebraici. „Eleniști” au fost denumiți și acei evrei care, în timpul regelui Ptolemaios al II-lea Filadelful, au tradus, la Alexandria, în Egipt, Biblia, în limba greacă, cunoscută sub numele de *Septuaginta* sau de *Septanta*.

Limitele cronologice ale epocii elenistice au fost înțelese, multă vreme, în mod diferit de istorici. Dacă asupra începutului acestei epoci istorice cercetătorii sunt de acord că acesta a fost în primăvara anului 334 a.C., când Alexandru a debarcat în Asia, începând campania împotriva imperiului Ahemenizilor, sfârșitul acesteia a fost înțeles în mod diferit. Astfel, Droysen și Beloch considerau că epoca elenistică a luat sfârșit între anii 222-217, odată cu implicarea romanilor în problemele Peninsulei Balcanice, în contextul conflictelor acestora cu ilyrii, când începe perioada romană a istoriei antice. Alți istorici cred că anul 146 a.C., când romani și-au impus dominația asupra Greciei, marchează sfârșitul acestei epoci. Cei mai mulți, însă, consideră, pe bună dreptate, că, din punct de vedere politic, epoca elenistică se termină în anul 31 a.C., când Egiptul Lagizilor, ultimul stat elenistic, a fost desființat de romani. Ca proces de aculturație, epoca elenistică a supraviețuit însă multă vreme dispariției statelor elenistice, pe teritoriul imperiului roman, până către sfârșitul Antichității, sau la unele dintre populațiile aflate în vecinătatea acestuia. Limitele geografice ale elenismului depășesc teritoriul cucerit de Alexandru, în acest spațiu intrând cu timpul și alte ținuturi, cum ar fi cele din jurul Mării Negre, mare parte din Italia și unele din nordul Africii.

Elenismul a fost apreciat de mulți istorici ca fiind mai cu seamă un vast proces de aculturație, caracterizat prin răspândirea culturii grecești în Orient, pe teritoriul fostului Imperiu persan, ca urmare a cuceririi macedonene. Această apreciere este numai în parte valabilă, căci, dacă este evident că civilizația și cultura greacă au cunoscut o mare răspândire, limba greacă fiind principalul vehicul al acestora și limba de cancelarie a statelor elenistice, elementul oriental, în extraordinara sa diversitate, a contribuit într-o măsură considerabilă la sinteza elenistică. Această contribuție este foarte evidentă în câteva domenii esențiale, cum sunt cel politic, cel economic și cel religios. În domeniul politic, marile statele elenistice din Asia și Egipt aveau prea puține lucruri în comun cu monarhia macedoneană sau cu polisul grec, în care cetățeanul, ca factor politic, constituia elementul esențial, ci sunt mai ales în continuarea vechilor structuri statale orientale caracterizate de concentrarea puterii politice în mâna monarhului, care își exercită puterea neîngrădit de vreo constrângere de natură constituțională, prin intermediul unei birocrății centrale și locale obediente și corupte. Unele state elenistice au preluat de la statul Ahemenizilor chiar și unitatea administrativă, care era satrapia. În domeniul economic, statele elenistice orientale au preluat sistemul economic oriental palatial, în care statul, ca deținător al unor mari suprafețe de teren și ca încasator de impozite, juca un rol important în organizarea producției și în redistribuirea veniturilor. În sfârșit, în domeniul religios, vechile divinități olimpiene sun tot mai mult concurate de divinitățile orientale și egiptene, iar sincretismul religios greco-oriental a creat noi divinități

care se adresau unor adoratori rezultați din noua realitate politică și socială din statele elenistice.

Izvoarele referitoare la raporturile internaționale în epoca elenistică sunt numeroase, dar calitativ inegale. Măcar din timpul lui Filip al II-lea, la curtea regilor macedoneni se consemnau *Efemeridele*, adică actele zilnice ale regilor: ordine, corespondența, audiențe, procese verbale ale diferitelor ședințe etc. Aceste documente, ca acte oficiale ale statului, trebuie să fi fost foarte precise și detaliate. Întocmirea acestor documente cădea în sarcina unui grup de secretari regali. Unul dintre aceștia a fost, încă de pe vremea lui Filip, **Eumenes din Cardia**, care a fost preluat de Alexandru ca secretar șef. Cantitatea de informații din aceste *Efemeride* din timpul domniei lui Alexandru trebuie să fi fost foarte mare, dar, din păcate, ele nu s-au păstrat. La moartea regelui, în anul 332, corpul defunctului precum și bunurile sale trebuiau să ajungă în Macedonia, în capitala Pella sau în Aigai, unde se afla necropola regală, dar vicisitudinile istoriei au făcut ca cortegiul regal să fie deturnat către Egipt de unul dintre generalii săi, Ptolemaios, fiul lui Lagos, devenit, din anul 304, primul rege elenistic al acestei țări.

Scrierile literare contemporane cu Alexandru, și în primul rând cele ale istoricilor sau memorialistica, au fost numeroase, dar niciuna nu a ajuns până la noi. Știm că unii dintre apropiații lui Alexandru au scris memorii sau istorii despre expediția împotriva Imperiului persan. Astfel **Ptolemaios**, a scris, către anii 285-283, o lucrare intitulată *Anabasis*, în care nara campania lui Alexandru în Asia, la care a participat. Din fragmentele păstrate la Arrianus, în lucrarea cu același nume, se pare că informațiile lui Ptolemaios erau exacte și obiective, ceea ce i-a făcut pe unii cercetători să considere că *Anabasis* a fost redactată după documente oficiale, foarte probabil după *Efemeridele* lui Eumenes din Cardia. Ptolemaios a fost principalul beneficiar al *Efemeridelor* și, după anul 322, se pare că nici un autor de istorie sau de memorii despre Alexandru nu a mai avut acces la aceste documente. Un alt general al lui Alexandru care a făcut însemnări consistente a fost **Nearhos** din Creta. El a descris întoarcerea unei părți a armatei macedonene, pe nave, din India spre Babilon, nimită *Periplous*, care conține numeroase date despre peripețiile acestei călătorii, precum și informații variate despre istoria, etnografia și geografia Indiei, care au fost folosite mai târziu de Arrianus în lucrarea sa *Indike* și de Strabon în *Geographia*. **Aristobulos** din Cassandreia, inginer de profesie, a relatat și el, la bătrânețe, între anii 293-287, expediția lui Alexandru în Asia, din care s-au păstrat 48 de fragmente păstrate la Arrianus și Strabon. Dar scrierea care s-a bucurat de cea mai mare răspândire a fost *Ta kat'Alexandron (Istorie a lui Alexandru)* a lui **Cleitarchos**, prietenul lui Ptolemaios I Soter, începută a fi publicată înainte de 314 a.C. pentru a fi terminată către anul 290 a.C. Acest scriitor nu a avut relații personale cu Alexandru și nici nu a participat la expediția condusă de acesta. Era un grec, probabil din Colofon din Asia Mică, care în timpul campaniei lui Alexandru făcea studii de filosofie în Grecia. Se pare că a intuit importanța acestei expediții, deoarece el a început să adune materiale, în manieră jurnalistică, de la diverse persoane implicate în această campanie. Era o scriere cu caracter mai mult literar, care abunda în detalii pitorești, cu numeroase scene, adesea imaginare, despre Alexandru și armata sa. Scrisă cu talent și cu vervă, lucrarea lui Cleitarchos a fost sursa principală pentru scriitorii de mai târziu care au scris despre Alexandru, cum au fost Curtius Rufus, Plutarh și Diodor din Sicilia, și, indirect, pentru romanul, apărut încă din antichitate și foarte răspândit în epoca medievală, *Alexandria*.

Situația nu este cu mult mai bună nici pentru epoca diadohilor și a epigonilor. Au ajuns până la noi prea puține fragmente din scrierea *Sikelika (Istoria Siciliei)* a lui **Timaios** din Tauromenion (mijlocul sec. IV a.C. - mijlocul sec. IIIa.C.), în 45 de cărți, care cuprindea și o *Istorie a lui Agatocles* și o *Istorie a lui Pyrrhos*, până în anul 264 a.C., când începea primul război punic. Nici din scrierile atenianului **Filarchos**, martor la unele evenimente de seamă din secolul III a.C. nu s-au păstrat decât puține fragmente. **Polybios** din Megalopolis

(Arcadia) (201-118) a fost un observator atent al evenimentelor din îndelungata sa viață. Beneficiind de o educație aleasă, el a participat de tânăr la viața politică a Ligii aheene. Evenimentele care se desfășurau cu rapiditate în Mediterana i-au influențat profund viața. În anul 168 a.C., legiunile romane de sub comanda lui Lucius Aemilius Paulus au înfrânt pe macedoneni. Ca urmare a acestei victorii, 1000 aheeni filomacedoneni, printre care și Polybios, au fost deportați în Italia, unde au rămas 17 ani. Dintre acești ostateci, doar Polybios a reușit să rămână la Roma, în casa Scipionilor, unde devine un personaj familiar. După eliberarea sa (anul 150 a.C.), datorită relațiilor privilegiate pe care le avea cu Scipionii, este invitat să participe la campania romană din Africa din timpul celui de al III-lea punic. În Africa, Polybios îl cunoaște pe regele Numidiei, Masinissa, și asistă la distrugerea Carthaginei (anul 147 a.C.). Ulterior, va fi martor la evenimentele care au dus la revolta antiromană din Grecia, soldată cu distrugerea Corinthului și la impunerea dominației romane în Grecia. Câțva ani mai târziu, îl va însoți pe Scipio la asediul Numantie, în Hispania (anul 133 a.C.). A făcut numeroase călătorii de studii pentru a reda cât mai exact evenimentele pe care le prezenta. Înte acestea, cea mai temerară a fost parcurgerea itinerarului lui Hannibal, din Hispania în Italia. Opera sa este vastă, dar până la noi au ajuns doar *Historiai (Istoriile)*, în 40 de cărți, în care se relatează evenimentele cuprinse între anii 220-144. Din păcate, din această scriere, extrem de valoroasă, s-au păstrat doar primele cinci cărți, unde sunt tratate evenimentele dintre anii 220-216, iar din celelalte cărți, mai multe fragmente cu întindere variabilă. *Istoriile* lui Polybios sunt o istorie universală a epocii, marcată de ascensiunea Romei. Ele au un scop pragmatic și au fost concepute în spiritul reconstituirii științifice a evenimentelor.

Starea precară a surselor literare directe este un obstacol major în tentativele istoricilor de a scrie o istorie continuă a raporturilor dintre statele elenistice. Ei sunt obligați, de aceea, să apeleze la surse secundare. Este vorba de **Diodor** din Sicilia, istoric grec care a trăit în vremea lui Caesar și Augustus, autorul unei *Historion Bibliothekē (Biblioteca istorică)* în 40 de cărți. Este un compendiu de istorie a Orientului, Greciei și Romei, de la origini până la cucerirea Galliei de romani (59 a.C.), pentru a cărei realizare a călătorit și s-a documentat foarte mult. Evenimentele sunt prezentate cronologic, istoricul grec făcând eforturi remarcabile, nu întotdeauna reușite, de a pune de acord cronologia romană cu cea greacă. Din păcate, nici această operă nu s-a păstrat în întregime. Pentru perioada vizată de acest curs, au ajuns până la noi doar cărțile XVII-XX, care tratează anii 336-301, adică domnia lui Alexandru și o parte din perioada diadohilor.

Pentru raporturile statelor elenistice cu Roma, avem informații variate de la alți doi istorici, anume Titus Livius și Appianos. **Titus Livius** (59 a.C. - 17 p.C.), în monumentală sa operă, *Ab Urbe condita (De la fundarea Romei)*, în 142 de cărți, tratează istoria Romei de la începuturile legendare până la moartea lui Drusus, fiul vitreg al lui Augustus, în anul 9 a.C. Este o istorie patriotică, cu o tentă antigrecească marcată, în spiritul ideologiei lui Augustus de exaltare a trecutului glorios al Romei și de revigorare a moralității și a vechilor tradiții romane care avuseseră mult de suferit în timpul războaielor civile. Nici istoria lui Livius nu a ajuns decât în mică parte până la noi. Din ea s-au păstrat doar 35 de cărți, un fragment din cartea 91 și unele extrase din diverși epitomatori și scriitori de mai târziu care l-au urmat îndeaproape, cum au fost Florus, Eutropius și Orosius. **Appianos** din Alexandria (c. 105 - 195 p.C.) a scris, înainte de anul 165, în limba greacă, *Romaikai Historiai (Istoria romanilor)* în 24 de cărți, unde accentul este pus pe expansiunea romană. Materia nu este tratată cronologic, așa cum procedau alți istorici, ci prezintă impunerea dominației romane asupra diferitelor populații în monografiile speciale. *Istoria* lui Appianos nu s-a păstrat nici ea în întregime. Au ajuns până la noi doar cărțile 6-8, în care se tratează despre războaiele din Hispania, războaiele cu Hannibal și despre războaiele din nordul Africii cu Carthagina și cu numizii, cărțile 11-17, unde se vorbește despre războaiele cu Siria, cu Mithridates și despre războaiele civile de la Roma. Din cartea a 9-a, care trata despre cucerirea Macedoniei și a Illyriei, s-a

păstrat doar partea referitoare la Illyria. Appianos a scris această lucrare datorită admirației sale pentru calitățile politice, militare și organizatorice ale romanilor, care depășeau cu mult tot ce se cunoscuse până atunci. Această admirație nu l-a împiedecat însă pe istoric să realizeze o lucrare echilibrată, cu respectul pentru adevăr, Appianos fiind unul dintre cei mai de seamă istorici ai Antichității.

Informații prețioase aflăm de la **Plutarh** din Cheronea, scriitor grec care a trăit între anii 46-127. Moralist și biograf, Plutarh a creat o vastă operă din care, pentru problema noastră, reținem *Bioi paralleloi* (*Viețile paralele*), unde sunt prezentate și viețile unor protagoniști ai istoriei elenistice, cum sunt Alexandru, Demetrios Poliorcetul, Eumenes din Cardia, Pyrrhos, Agis, Cleomenes, Aratos și Filopoimen. Plutarh a făcut investigații serioase pentru prezentarea cât mai nuanțată a fiecărui personaj. Din această cauză, *Viețile* lui sunt o sursă de neînlocuit pentru istoria elenistică, deși ele nu sunt scrieri cu caracter istoric, ci aveau, mai degrabă, scopul de a evidenția pentru opinia publică greacă și romană că și grecii au avut figuri ilustre, pe care le- înfățișat punând accentul pe profilul lor psihologic și moral. Pentru campania lui Alexandru în Orient avem scrierile lui **Flavius Arrianus** (c. 95 - c. 175) intitulată *Anabasis*, care sintetiza un material documentar foarte prețios, și **Quintus Curtius Rufus** (sec. I p.C.) cu a sa *Historiae Alexandri Magni* (*Istoria lui Alexandru cel Mare*), în 10 cărți, ajunsă incomplet până la noi, în care autorul latin dovedește calități oratorice și literare, dar puțin simț critic.

Alături de sursele literare, inscripțiile, unii papiri din Egipt și monedele, în număr relativ mare, precum studiul monumentelor de artă și cercetarea arheologică contribuie din ce în ce mai mult la cunoașterea acestei epoci.

II Lumea greacă și Imperiul persan în secolul IV a.C., până la Alexandru

Epoca elenistică începe cu campania lui Alexandru împotriva imperiului persan. Evenimentele care au precedat această acțiune aparțin deopotrivă istoriei grecești și orientale. Este vorba de evoluțiile politice din Grecia și Macedonia, pe de o parte, și de cele petrecute pe cuprinsul întinsului imperiului Ahemenizilor, pe de alta. După războiul peloponnesiac (331-304), lumea greacă a intrat într-o profundă criză politică, care va lua sfârșit abia odată cu cucerirea romană. Această criză s-a consumat într-un număr nesfârșit de conflicte fratricide generate de două tendințe contradictorii. Una dintre acestea, resimțită tot mai acut după războaiele medice, presupunea realizarea unor state mai întinse și mai puternice, care să poată face față cu succes provocărilor externe tot mai numeroase și mai primejdioase. Această tendință s-a manifestat în plan politic prin înființarea diferitelor ligi care reuneau mai multe cetăți grecești care acceptau să-și modeleze politica internă și externă după actul constitutiv al respectivei ligi. Deși, teoretic, toate cetățile care participau la o astfel de ligă aveau aceleași drepturi și obligații, în realitate cetățile mai puternice încercau să-și impună hegemonia asupra celorlalte. Această tendință de a se realiza unități politice tot mai cuprinzătoare s-a lovit de cealaltă tendință, manifestată de-a lungul întregii istorii de până atunci a lumii grecești, de păstrare a autarhiei. Încercărilor de realizare a unității politice a lumii grecești i se opunea particularismul local și tradiția politică greacă, care presupuneau state cu întindere mică și cu un număr limitat de locuitori, în care cetățeanul, ca factor politic esențial, să poată participa direct la viața cetății.

După războiul peloponnesiac, toată istoria greacă a fost un șir nesfârșit de conflicte între diferitele ligi și, în interiorul fiecărei ligi, între cetățile componente. Astfel, hegemonia Spartei (404-371), principala beneficiară a victoriei împotriva Atenei și a ligii maritime de la Delos, a fost de scurtă durată, deoarece Corinthul, Megara și alte câteva cetăți din liga peloponnesiacă, care se simțeau nedreptățite de atitudinea Spartei, s-au îndepărtat treptat de aceasta, devenind chiar ostile, inițiind coaliții antispertane, care au avut ca rezultat slăbirea puterii hegemonice, lăsând, totodată, cale liberă afirmării unor noi ligi. În același context, Athena a încercat să refacă legăturile cu vechii aliați insulari, reușind să înființeze, în anul 378/377, o *symmachia* (alianță militară), pe noi baze, care reunea circa 80 de poleisuri din Egeea. În anul 379, thebanii, sub conducerea a doi oameni politici remarcabili, Pelopidas și Epaminondas, izgonesc garnizoana spartană și reorganizează liga beoțiană pe baze democratice, punând, totodată, bazele unei armate foarte disciplinate și eficiente, cu o nouă tactică de luptă. Contradicțiile dintre Sparta și Theba s-au adâncit, culminând cu bătălia de la Leuctra din Beoția, din anul 371, care marchează sfârșitul hegemoniei spartane. După această dată, Sparta va intra într-o lungă criză, care se va încheia, în ciuda unor tentative de a reforma sistemul său politic rigid și anacronic, odată cu cucerirea romană.

Bătălia de la Leuctra marchează începutul hegemoniei thebane în Grecia. Nici această dominație nu a fost însă durabilă, deoarece, împotriva Thebei și a aliaților ei s-a format o nouă coaliție, în care intrau, alături de Sparta, și unii dintre vechii adversari ai cetății de pe malurile râului Eurotas, cum este cazul Athenei. Bătălia de la Mantinea din Arcadia, din anul 362, terminată nedecis, a aruncat lumea greacă, așa cum observa Xenophon în *Hellenika (Istoria Greciei)*, într-o confuzie și mai mare, dovedind că cetățile grecești erau incapabile să aplaneze conflictele dintre ele. Pe aceeași linie a disoluției politice evolua și noua ligă maritimă atheniană. Învinută că reia vechea politică hegemonică din timpul ligii de la Delos, aliații Athenei se revoltă împotriva acesteia, iar războiul care a urmat (375-355) a consfințit eșecul

ultimei tentative venită din interiorul lumii grecești de a pune o oarecare ordine în confuzia care domnea într-un spațiu politic în care dragostea de libertate și orgoliile locale ale micilor poleisuri reprezentau impedimente de neînălțurat pentru orice inițiativă de unificare politică a acestei lumi. De altfel, lumea cetăților grecești nu a reușit să teoretizeze ideea de unitate politică a tuturor elenilor, ci cel mult un program panhellenic, care, în realitate, nu depășea o schema de politică asociativă și confederativă de state autonome, care acceptau, temporar, hegemonia uneia dintre ele. În deceniile următoare, soarta cetăților grecești, măcinate de antagonisme ireconciliabile, cu consecințe majore în plan economic, demografic și ideologic, va fi decisă de o nouă putere care se ridica la nord de lumea poleisurilor, dar aparținând aceluiași spațiu etnic și cultural, Macedonia.

Macedonia a avut o altă evoluție decât Grecia propriu-zisă. Cauzele acestei deosebiri exced problematicii acestui curs. Ceea ce trebuie totuși notat este că Macedonia era un stat teritorial relativ întins, cu o conducere monarhică, care a avut o evoluție lentă. Macedonenii au început să intereseze lumea greacă mai ales odată cu războaiele medice. Dar războiul peloponesiac a fost momentul când Macedonia a început să întrețină relații mai strânse, de natură economică și politică, cu cetățile grecești. În deceniile următoare, aceste relații au avut un curs schimbător, în funcție de evoluțiile politice din Grecia și Macedonia.

Cel care a transformat Macedonia într-un puternic stat în Peninsula Balcanică a fost regele Filip al II-lea (359-336), fiul lui Amyntas al III-lea. A fost un mare om politic și un remarcabil general, apreciat atât de contemporani cât și de scriitorii de mai târziu. În politica internă, Filip al II-lea a întărit autoritatea dinastiei Argeazilor, a acordat o atenție deosebită economiei țării și a creat o armată foarte puternică, cu ajutorul căreia și-a susținut politica externă foarte ambițioasă și nuanțată. Astfel, dacă față de traci și illyri a dus o politică de anexiune teritorială, față de poleisurile grecești a avut o atitudine diferită, care avea în vedere complexitatea politică a lumii aflate la sud de Macedonia. În Grecia, Filip nu a procedat la anexiuni teritoriale, ci s-a impus ca **tagos**, adică lider investit cu mari prerogative militare și financiare de cetățile din Thessalia, ori a impus acceptarea hegemoniei macedonene asupra statelor de la sud de Thermopile, de unde începea adevărata lume a poleisurilor, pe care a susținut-o prin intermediul organismelor panhellenice preexistente, cum a fost cazul cu amfichionia delfică, prin teama de represalii, prin politica de dezbinare sau prin partide filomacedonene. În tot cazul, în Grecia, Filip nu a intervenit decât la limită pentru schimbarea sistemului politic al cetăților și, de aceea, lozinca, răspândită în epocă și acceptată cu o oarecare lejeritate de unii istorici moderni, care spune că hegemonia macedoneană a dus la moartea libertății grecești, trebuie acceptată cu reținerile cuvenite. Filip nu și-a propus unificarea politică a lumii grecești în jurul Macedoniei, ci implicarea acestei lumi în proiectul ce părea utopic de a îndepărta dominația persană din Asia Mică și de a elibera cetățile grecești de acolo. Ceea ce trebuie totuși remarcat, din această perspectivă, este că tema propagandistică a apărării libertății cetăților grecești de sub diferitele hegemonii care s-au succedat, care poate fi urmărită cel puțin până în timpul celui de al treilea război dintre romani și Mitridates al VI-lea Eupator, își găsește una dintre rădăcinile cele mai adânci în raporturile dintre Macedonia și cetățile grecești din timpul lui Filip al II-lea.

Evenimentele care au favorizat intervenția Macedoniei în Grecia au fost cele legate de **cel de al treilea război sacru** (356-346) și de **cel de al patrulea război sacru** (339-338), numite astfel deoarece au fost cauzate de controlul asupra sanctuarului panhelonic de la Delphi și a bogățiilor sale. Filip s-a implicat în aceste conflicte, care au răvășit din nou toată Grecia, sub lozinca propagandistică că el luptă pentru apărarea sanctuarului profanat, ceea ce lăsa să se înțeleagă că el se considera elin, calitate care îi legitima acțiunea în spațiul grecesc propriu-zis. Bătălia decisivă a avut loc la 2 august 338, la Cheronea din Beoția, între macedonenii conduși de Filip și o coaliție de mai multe cetăți grecești în frunte cu Athena și Theba, dar fără Sparta, Messenia, Elida, Arcadia și Argos. Macedonenii au zdrobit forțele

coaliției, permițând lui Filip să devină arbitrul treburilor grecești. În toamna aceluiași an, Filip a pătruns cu armata sa în Peloponnes, a devastat Laconia și a atras de partea sa Argosul, Arcadia, și Messenia. Practic, aproape toate cetățile grecești, cu excepția notabilă a Spartei, al cărui teritoriu fusese totuși micșorat în folosul vecinilor, recunoșteau autoritatea regelui macedonean. Victoria lui Filip a însemnat o cotitură hotărâtoare în istoria Greciei antice. Se dovedea astfel că un stat teritorial centralizat era superior în plan politic și militar față de coalițiile efemere care legau între ele micile state autonome, a căror întindere nu depășea adesea teritoriul orașului respectiv.

În anul următor, a convocat la Corinthos un congres al cetăților grecești aflate la sud de Thermopile. Prevederile acestui congres le cunoaștem de la Diodor (XVI, 5) și Iustinus (IX, 5), precum și dintr-o inscripție păstrată fragmentar (*Inscriptiones Graecae*, II/III², 236; M. N. Tod, *A Selection of Greek Historical Inscriptions*, II, Oxford, 1948, p. 224 sqq.) . Toate cetățile, cu excepția Spartei, și-au trimis reprezentanți. A fost declarată pacea generală (*koinè eiréne*) între cetăți iar tulburarea ei era interzisă, putând fi sancționată militar. Se proclama respectarea autonomiei, a rânduielilor interne ale fiecărui stat și inviolabilitatea proprietății private. Erau interzise pirateria, jaful, reîmpărțirea pământurilor, iertarea datoriilor, precum și eliberarea sclavilor pentru a fi folosiți în luptele politice. Pentru buna funcționare a ligii, se forma un consiliu comun (*koinòn synhédrión*), în care fiecare stat avea un număr de delegați proporțional cu importanța lui. Synedrionul trebuia să se reunească în fiecare an într-unul din marile sanctuare, iar hotărârile acestuia, luate cu majoritate de voturi, deveneau obligatorii pentru toți membrii Ligii. Macedonia nu făcea parte din Liga de la Corinth, dar ea încheia cu aceasta o alianță ofensivă și defensivă, iar Filip primea comanda supremă (*hegemonía*) a armatei greco-macedonene care urma să declanșeze războiul împotriva imperiului persan. În virtutea aceluiași spirit de unitate, acei greci care erau încadrați într-o armată străină - se înțelege că această prevedere viza mai ales pe mercenarii din armata persană - erau declarați trădători.

În calitate sa de hegemon, Filip a început să facă pregătiri în vederea campaniei împotriva Persiei, iar în primăvara anului 336 a.C., a trimis deja un contingent de circa 1000 de soldați, aflați sub comanda generalilor Parmenion, Amyntas și Attalos, prin Hellespont, în Asia. Liga de la Corinthos justifica acest război prin necesitatea de a răzbuna jafurile și profanarea templelor de către perși din timpul războaielor medice și datorită refuzul regelui Persiei de a elibera orașele grecești din Asia Mică și din Egeea. Regele macedonean nu a reușit să pună în aplicare acest plan ambițios, deoarece, în Macedonia, în familia regală, se petreceau evenimente care au avut un final dramatic. Este vorba de căsătoria lui Filip, cea de șaptea, cu Cleopatra, o tânără care provenea din aristocrația macedoneană de care era îndrăgostit, nepoata generalului Attalos. Fosta soție, Olympiada, jignită, a părăsit capitala refugiindu-se în Epir, unde domnea fratele ei, iar fiul său, Alexandru, s-a retras o vreme în Illyria. Puțin timp după aceste evenimente, în vara anului 336 a.C., pe când sărbătorea, în capitala Aigai (azi Vergina), nunta lui Alexandru Molossul cu Cleopatra, fiica sa și a Olympiadei, regele a fost asasinat în teatru, din cauze rămase până azi neelucidate, de favoritul său, aristocratul Pausanias, care făcea parte din garda sa personală. În aceste condiții tulburi a ajuns la domnie, la numai douăzeci de ani, fiul lui Filip, Alexandru, cel de al treilea rege macedonean cu acest nume, cunoscut mai ales sub numele de Alexandru cel Mare, o personalitate excepțională a istoriei din toate timpurile, care a deschis o nouă epocă în istoria antică.

Apariția epocii elenistice nu poate fi înțeleasă fără a analiza pe scurt situația Imperiului persan. Acest imperiu, cel mai vast din câte fuseseră până atunci, care se întindea de la Marea Egee, în vest, până în India, în est, și de la Marea Aral, în nord, până în Nubia, în sud, a fost creat în aproximativ 50 de ani de politică expansionistă a primilor trei regilor perși din dinastia Ahemenizilor, Cyrus al II-lea cel Mare, Cambyses al II-lea și Darius I (c. 550 - c.

500 a.C.). Era un conglomerat de popoare cu origini, limbi, religii, tradiții și obiceiuri foarte diferite. În componența acestui imperiu intrau populații aflate de asemenea pe trepte foarte diferite de dezvoltare economică, socială și politică, de la prosperele cetăți comerciale și meșteșugărești grecești din vestul Asiei Mici, la populațiile cu o economie primitivă, puțin evoluată, de subzistență, din nordul și răsăritul spațiului iranian, de pe teritoriul statelor din Asia centrală și Afganistanul de astăzi, și de la populațiile care cunoșteau o organizare statală de milenii, la altele care se mai aflau încă în stadiul de organizare gentilică. Între aceste neamuri, aflate uneori la mii de kilometri distanță, erau prea puține lucrurile care să le lege, exceptând, desigur, factorul politic, care era reprezentat de statul persan întruchipat de monarhii Ahemenizi.

Vastitatea imperiului, diversitatea populațiilor care-l locuiau, precum și faptul că perșii, ca popor dominant, reprezentau o minoritate, explică de ce Imperiul persan era în realitate o structură politică prea puțin coerentă, în ciuda faptului că propaganda politică a regilor Ahemenizi voia să inoculeze locuitorilor ideea de dominație universală, rezervată lor de divinitatea atotputernică Ahura Mazda, care le-a insuflat spiritul de dreptate, de toleranță și de buna guvernare. Aceleași realități explică și politica de relativă toleranță pe care statul persan o avea față de tradițiile și obiceiurile populațiilor din imperiu, deși, în caz de nesupunere, pedepsele aplicate erau adesea foarte severe. Tentativele de a ieși de sub dominația persană s-au manifestat în primii șase ani de domnie ai lui Darius I (522 - 486) și în primii ani de domnie ai fiului său, Xerxes I (486 - 465), dar sub regii următori, Artaxerxes I Longimanus (465 - 425), Xerxes al II-lea (425 - 424), Darius al II-lea Nothos (423 - 404), Artaxerxes al II-lea Mnemon (404- 359) și Artaxerxes al III-lea Ochus (358 - 338) unitatea imperiului a fost periclitată datorită răscoalelor din satrapii și mai ales din Egipt.

Grecii au cunoscut bine lumea persană, în calitate de comercianți, meseriași, mercenari, medici sau traducători, mai ales de când locuitorii cetăților din vestul Asiei Mici au intrat sub dominația perșilor pe vremea lui Cyrus al II-lea (546 a.C.). Grecii din Asia Mică, în special, deși acceptau greu dominația, au profitat de oportunitățile oferite de o piață foarte întinsă și relativ sigură pentru a practica un comerț intens cu produse realizate în atelierele lor, ceea ce a făcut ca perioada dominației persane să fie, pentru unele cetăți, cea mai prosperă din istoria lor de până atunci. Această prosperitate rezultă mai ales din inscripțiile regale persane care fac dovada că regiunea din vestul imperiului Ahemenizilor, cunoscută sub numele de Yauna (Ionia), plătea cele mai mari impozite în raport cu cele peste 20 de alte regiuni fiscale. Așa se explică, între altele, interesul statului persan de a-și extinde dominația și asupra cetăților grecești din Grecia propriu-zisă, care s-a materializat în așa-numitele războaie medice de pe vremea lui Darius I și a lui Xerxes, sau în încercările regilor următori, realizate doar parțial, de a fi arbitrii conflictelor dintre cetățile grecești. Pe de altă parte, grecii care au participat ca aliați sau ca mercenari în operațiunile militare de pe vremea regilor Artaxerxes al II-lea și Artaxerxes al III-lea, și-au putut da seama de slăbiciunile armatei persane, în ciuda mărimii sale, și de avantajele falangei grecești. Ei și-au putut face astfel o imagine destul de veridică a realităților din imperiul perșilor, care a creat elenilor impresia că marele imperiu de la răsărit era de fapt un colos cu picioare de lut.

Evenimentele care au alimentat și mai mult ideea că imperiul persan poate fi o pradă ușoară pentru greci și macedoneni, chiar în perioada când Filip al II-lea își impunea hegemonia în Grecia, au fost cele de la sfârșitul domniei lui Artaxerxes al III-lea Ochus (variante greacă a persanului Vahuka, numele celui de al treilea fiu al lui Artaxerxes al II-lea, înainte de a deveni rege), când atotputernicul vizir, eunucul Bagoas, căzut, după spusele lui Diodor din Sicilia (XVII, 5-6), în dizgrația regelui, l-a otrăvit pe acesta și a masacrat aproape întreaga familie regală, aducând la domnie pe fiul cel mai mic al regelui asasinat, Arses, cu numele regal de Artaxerxes al IV-lea (338 - 336), pe care credea că-l va putea controla mai ușor. După o inscripție cuneiformă de la British Museum (BM 71537), însă, se poate deduce

că domnia lui Artaxerses al III-lea a luat sfârșit din cauze naturale și nu ca urmare a unui act criminal. Oricare ar fi adevărul în această privință, după moartea lui Artaxerses al III-lea în imperiul Ahemenizilor au izbucnit mai multe revolte, mai ales în Egipt, care abia fuseseră recucerite după o perioadă de 60 de ani de independență, în Babylonia și în Armenia, la care s-au adăugat, din primăvara anului 336 a.C., mai multe cetăți grecești din vestul Asiei Mici, care au profitat de trecerea Hellespontului a trupelor lui Parmenion și Attalos pentru a-și recâștiga independența.

Deoarece noul rege Artaxerses al IV-lea și Bagoas nu au reușit să gestioneze bine situația, au apărut nemulțumiri printre aristocrația perși care doreau o reacție mai eficientă la amenințările interne și externe. Cel care se afla în fruntea nemulțumiților era Artasata, văduva lui Arses și fost satrap al Armeniei. Amănuntele privitoare la venirea acestuia pe tronul Ahemenizilor sunt incerte. După Diodor, regele Artaxerses al IV-lea intenționa să-l elimine pe Bagoas, dar acesta a anticipat intenția sa și l-a asasinat pe rege și pe fiii săi. Astfel, ne mai existând descendenți direcți ai familiei regale, Bagoas i-a facilitat ascensiunea la tron lui Codoman (probabil un epitet al lui Artasata), sub denumirea de Darius al III-lea (vara anului 336 a.C.). Dar abia ajuns la putere, Marele Rege și-a văzut viața amenințată de același vizir, pe care însă a reușit să-lucidă, forțându-l să bea din cupa cu otravă (Diodor, XVII, 3, 5-6). Povestirea romanțată a lui Diodor este, se pare, contrazisă de un izvor cuneiform, intitulat *Profeția dinastică*, în care se spune că Bagoas era un subaltern al lui Artasata, și, în acest caz, el ar fi putut fi unul dintre susținătorii lui din Armenia.

Criza prelungită prin care trecea Imperiul persan nu explică decât în parte rapidă prăbușire a acestuia care a survenit în anii următori. Era totuși greu de imaginat pentru contemporani că forțele Ligii de la Corinthos aveau să desființeze în doar câțiva ani imperiul Ahemenizilor, vechi de trei veacuri, care se întindea pe trei continente, cu resurse materiale incomparabil mai mari, capabil să mobilizeze efective militare de multe sute de mii de oameni. În lipsa izvoarelor certe, se pot face nesfârșite speculații despre intențiile reale care-l vor fi animat pe Filip al II-lea în proiectata sa campanie din Asia; ceea ce este însă sigur, este că venirea la cârmă ostilităților a lui Alexandru a dat acestei campanii, datorită excepționalei sale personalități, proporții de epopee.

III Alexandru cel Mare și cucerirea Orientului

Alexandru s-a născut la Pella, la 28 iulie 356 a.C., în luna iulie (luna Hecatombeion, după calendarul macedonean), fiind fiul regelui Filip al II-lea și al Olympiadei, fiica lui Neoptolemos, regelui molosilor din Epir. S-a bucurat de o educație aleasă, mai întâi sub îndrumarea unui pedagog foarte sever, Leonidas, o rudă a mamei sale, apoi, între anii 349-343, sub aceea a lui Lysimachos, cel care i-a insuflat dragostea pentru poezia homerică. În anul 343, Filip apelează la serviciile lui Aristotel, care încă nu dobândise faima de filosof și de cercetător de mai târziu dar care deschisese la Mytilene, în insula Lesbos, o școală care se bucura de o anumită notorietate. Timp de trei ani, până în 340, Alexandru, împreună cu alți tineri aristocrați, i-a petrecut la Mieza, departe de curte, urmând cursurile filosofului. Despre legătura dintre tânărul principe și Aristotel, în Antichitate au circulat mai multe povestiri a căror autenticitate este greu de apreciat. Este totuși de presupus că marele învățat a contribuit mult la modelarea personalității sale, insuflându-i dragostea pentru faptele exemplare și atenția pe care trebuie să o acorde mijloacelor necesare realizării și de către el a unor asemenea fapte. Cert este că Alexandru manifesta o atracție deosebită pentru trecutul mitic și istoric al Greciei, precum și pentru marile creații ale literaturii grecești și în special pentru Iliada, iar marii eroi ai mitologiei grecești, Achilles și Heracles, au fost modele pe care a încercat să le imite. El avea o legătură specială mai ales cu Achilles, deoarece dinastia molossi, din a căror familie provenea mama sa, se numeau Aiacizi și, prin acest nume, pretindeau, pe baza unor arbori genealogici legendari, că înaintașii lor erau originari din Thessalia și că aparțineau, prin Neoptolemos, fiul lui Achilles, care, după războiul troian, s-a stabilit în Epir, familiei Aiacizilor din Thessalia (numele vine de la regele legendar Aiakos, tatăl lui Peleus și unchiul lui Achilles). Educația și apartenența sa la o familie legendară ilustră, au jucat un rol semnificativ în politica viitorului rege.

La doar 16 ani, Filip l-a lăsat regent cât timp el era în campania împotriva Byzanțului. Din această postură, el a întreprins o campanie împotriva tribului tracic al maidienilor, pe al cărui teritoriu întemeiază colonia militară Alexandropolis, prima dintr-un lung șir de localități care-i vor purta numele. Doi ani mai târziu, în 338, s-a remarcat în bătălia de la Cheronea, unde i s-a încredințat comanda cavaleriei din aripa stângă a armatei macedonene. După victorie, împreună cu generalul Antipatros, vizitează, pentru prima și ultima oară, Athena, ca trimis al regelui însărcinat cu repatrierea cenușii athenienilor căzuți în luptă. Asasinarea tatălui său, în anul 336, l-a adus în fruntea statului macedonean. La propunerea fidelului Antipatros, adunarea militară macedoneană l-a recunoscut rege. La sfatul aceluiași Antipatros, tânărul rege ordonă executarea tuturor celor bănuți că au participat la complot și tuturor celor bănuți că ar avea veleități regale. Astfel sunt uciși asasinul lui Filip, Pausanias, și, curând, Cleopatra și fiul acesteia avut cu Filip, Attalos, unchiul Cleopatrei și vărul regelui, Amyntas, fiul regelui Perdikkas al III-lea, la rândul său detronat de Filip al II-lea, dar lăsat de acesta în viață.

Maniera dramatică în care s-a făcut transferul de putere la Pella, precum și tinerețea noului rege au fost semne încurajatoare pentru multe cetăți grecești pentru a-și redobândi libertatea pierdută după bătălia de la Cheronea, denunțând tratatul de la Corinthos. Fermentul antimacedonean era cel mai activ la Theba și Athena. La Athena, partida antimacedoneană condusă de Hyperides și Demosthenes, care părea complet anihilată după înfrângerea de la Cheronea, a renăscut, militând cu ardoare pentru revenirea la situația anterioară anului 338. Dar Alexandru a acționat cu mare rapiditate, pentru nu a permite ca rebeliunea din Grecia să năruie construcția politică a tatălui său. El întreprinde o scurtă campanie în Grecia pentru a

reimpune autoritatea Macedoniei. Nepregătite pentru o nouă confruntare cu puternicul stat de la nord, lumea cetăților din Grecia a trebuit să bată în retragere: thesalienii au reconfirmat tagia lui Alexandru; la Thermopile, el este recunoscut protector al sanctuarului delphic; Theba și Athena au fost obligate să se supună, iar la Corinthos a fost reînnoit tratatul dintre greci și Filip al II-lea din 337, prin care Alexandru, ca moștenitor al lui Filip, era recunoscut hegemon și comandant suprem (*strategòs autokrátor*) în războiul plănuțit împotriva Imperiului persan.

Înainte de a pleca în campania asiatică, Alexandru a considerat că trebuie să asigure spatele frontului său prin aducerea sub ascultare a triburilor tracice și illyrice cu care tatăl său avusese numeroase conflicte. Pornită din Amphipolis în primăvara anului 335, expediția balcanică a adus armata lui Alexandru până la nord de Dunăre, prin teritoriile tracilor, tribalilor, geților, peonilor, illyrilor și taulanților, instaurând controlul macedonean pe întreg spațiul de la Pontul Euxin la Marea Adriatică. Pe când se afla în această campanie nordică, în Grecia au început să fie răspândite tot mai multe zvonuri, unele alimentate de perși, care începuseră să întrevadă amenințarea care se profila dinspre vest, că, în timpul luptelor, Alexandru ar fi murit iar armata sa ar fi fost distrusă. Zvonurile au fost crezute mai ales la Athena, unde capii partidei filomacedonene, Timolaos și Anemetas, au fost asasinați. La Theba, rebelii au asediat garnizoana macedoneană de pe înălțimea fortificată Cadmea care fusese instalată acolo după victoria de la Cheronea.

Și în această împrejurare, Alexandru a reacționat cu promptitudine. El a decis să nu lase garnizoana din Theba să fie distrusă și să nu lase timp altor cetăți grecești să se molipsească de iluzia răzvrătirii. În fruntea unei armate, evaluată de Diodor la 33.000 de soldați, regele macedonean a pornit din Eordea, aflată în Illyria, spre Grecia pe drumul cel mai scurt, deși acest traseu era foarte dificil datorită naturii terenului, și, după un marș forțat de patrusprezece zile în care a parcurs aproximativ 400 de kilometri, a ajuns, în a doua decadă a lunii octombrie, în fața Thebei, ai cărei locuitori au decis în unanimitate să nu se predea, în ciuda disponibilității lui Alexandru de a face unele concesii. În fața acestei situații, Alexandru a luat cu asalt cetatea, pe care a dărâmat-o până la temelii, iar locuitorii, în număr de circa 30.000, au fost în parte uciși, în parte vânduți ca sclavi. Ca semn de prețuire pentru cultura și religia greacă, a protejat doar templele și casa lui Pindar, ale cărui poezii îi erau bine cunoscute. După aceste evenimente, vechea și faimoasa cetate nu-și va mai reveni niciodată la situația anterioară. Tragedia Thebei a demobilizat celelalte cetăți care se revoltaseră. Și de această dată, Alexandru a tratat cu blândețe Athena, datorită prestigiului ei cultural, dar a fost obligată să-i extrădeze pe inamicii ireductibili ai Macedoniei. Rând pe rând, arcadienii, elidienii și etolienii au fost nevoiți să facă și ei *mea culpa*, felicitând pe Alexandru pentru "lecția thebană", revenind totodată în cadrul ligii de la Corinthos și luând măsuri drastice, în unele cazuri capitale, împotriva oponenților Macedoniei. Atitudinea generală a lui Alexandru față de greci a fost însă, cu excepția Thebei, de toleranță și de compromis, pentru o colaborare pozitivă, în termenii pe care deja îi gândise Filip de a face ca lumea greacă să nu-i fie ostilă în timpul campaniei din Asia. În toamna aceluiași an, s-a întrunit consiliul ligii de la Corinthos, unde au fost puse la punct detaliile ofensivei plănuite împotriva Persiei. Membrii ligii se angajau să participe la forțele expediționare cu 7000 de infanteriști și cu 2400 de călăreți, la care se adăugau 160 de nave de război cu echipajele lor.

Revenit în patrie, Alexandru a continuat pregătirile de război începute de tatăl său. Este greu de spus cum ar fi planificat Filip această campanie și nici ce dimensiune i-ar fi acordat. Cert este însă că Alexandru primise moștenire un stat foarte puternic, cu teritoriul mult extins și cu o economie prosperă. Dar, mai presus de toate, Filip îi lăsase o armată extrem de puternică, prin instrucția pe care o primise, prin tactica de luptă folosită care presupunea o disciplină de fier și, nu în ultimul rând, printr-un corp de comandanți foarte capabili, atașați casei regale a Argeazilor, căliți în numeroasele războaie în care luptaseră alături de regele lor. Antipatros, Parmenion, Perdikkas, Antiochos, Lysimachos și Seleucos

sunt nume care probaseră de mai mulți ani calitățile lor de comandanți militari. Aceștia Alexandru le va alătura alți generali mai tineri din generația sa, foarte talentați, cum au fost Hefaiștion, Ptolemaios Cleitos cel Negru și cei doi fii ai lui Parmenion, Filotas și Nicanor, comandanții hetairilor și, respectiv, hipaspiștilor

În primăvara anului 334, Alexandru a încredințat conducerea Macedoniei și supravegherea Europei lui Antipatros și s-a îndreptat spre Hellespont (srâmtoarea Dardanele de azi) pentru a trece în Asia. Efectivele militare terestre de care dispunea sunt evaluate diferit de surse, pornind de la 33.000 de soldați, după Ptolemaios, care este probabil cifra cea mai apropiată de adevăr, până la 48.500, după Anaximenes. Baza acestei armate era formată din armata macedoneană, la care se adăugau contingente ale ligii de la Corinthos, cavaleria thessaliană, mercenari greci, aliați traci, illyri și peoni. Armata operativă era dotată cu numeroase arme de asediu și era însoțită de numeroși oameni care asigurau aprovizionare, transportul, evidența, serviciile medicale etc. Alexandru dispunea și de o flotă formată din 182 de trireme, pusă sub comanda macedoneanului Nicanor, în mare parte furnizată de aliații greci, care era deservită de circa 26.000 de oameni. Se apreciază că totalul efecivelor angajate în această campanie care părea aventuroasă, era în jurul cifrei de 90.000 de oameni, din care cel puțin jumătate era furnizată de greci.

În cele ce urmează nu se va face o descriere amănunțită a acestei campanii, ci se vor puncta doar momentele mai importante și se vor evidenția acele gesturi ale lui Alexandru care sunt semnificative pentru evoluția scopurilor politice care l-au animat și pentru maniera în care personalitatea sa și-a pus amprenta asupra evenimentelor pe care le-a generat. Cercetătorii au reliefat de mult timp că, pentru Alexandru, legat prin familie și prin educație de mitul războiului troian, trecerea trupelor din Europa în Asia era considerată un act care era în prelungirea miticului război troian, care, măcar începând cu Herodot, era considerat ca un război între Europa și Asia, acest din urmă continent fiind asimilat acum cu Imperiul persan.

Gesturile lui Alexandru ocazionate de trecerea în Asia sunt semnificative pentru acest tip de propagandă în care apelul la trecutul mitologic oferea celor implicați în campanie legitimitate și semne favorabile. Astfel, în conformitate cu Diodor din Sicila, pe țărmul european, înainte de a traversa Hellespontul, a adus un sacrificiu la momântul bănuțit a fi al eroului thessalian Protesilaos, primul grec ucis de troieni "chiar când sărea, cu avânt, de pe navă, în fruntea oștirii" (*Iliada*, II, 702, trad. D. Șlusanchi) pentru a pune piciorul în Asia. Apoi, pentru a le atrage de partea sa, a adus sacrificii în mijlocul strâmtoării, în apropierea Troadei, divinităților marine Poseidon, care, în timpul războiului troian, se arătase ostil grecilor, Amfitritei și Nereidelor. Alexandru a fost primul care a pus piciorul în Asia unde a înfipt lancea. Aceste gesturi semnificau că zeii au binecuvântat cucerirea continentului prin forța armelor. Ajuns la Troia, sau, mai bine spus, la ceea ce se credea atunci că este Troia lui Homer, regele macedonean face ultimele gesturi care simbolizau legătura dintre campania pe care abia o începuse și miticul război troian în care se confruntaseră, după cum se credea, Europa și Asia: el și-a oferit armura zeiței Athena și a luat din sanctuarul său un scut despre care se spunea că este din vremea miticului război; a oferit un sacrificiu pe altarul lui Zeus, pentru a alina mânia lui Priam pentru uciderea sa și a fiului său, Hector, de strămoșii mitici ai lui Alexandru, Neoptolemos și, respectiv, tatăl acestuia, Achilles. În sfârșit, regele macedonean a depus o coroană la presupusul mormânt al lui Achilles, iar amicul său, Hefaiștion, la presupusul mormânt al amicului lui Achilles, Patroclos, aflate, după eposul homeric, în câmpia troiană.

În tabăra persană, debarcarea lui Alexandru a fost tratată cu o anumită ușurință. Nici Marele Rege și nici satrapii din regiunea occidentală a imperiului nu au luat măsurile corespunzătoare, deși cunoșteau intențiile războinice ale lui Alexandru. Perșii mobilizaseră forțele disponibile în Asia Mică, mult mai numeroase decât cele ale lui Alexandru, dar acestea erau departe de a avea coeziunea și disciplina adversarilor și erau, de fapt, lipsite de comandă

unică. Mai mult, satrapii occidentali nu au acordat atenția cuvenită nici sfaturilor lui Memnon, care comanda contingentul mercenarilor greci aflați în slujba lui Darius al III-lea, bun cunoscător al armatei macedonene, de a evita o luptă în câmp deschis și să se retragă spre interior după ce vor fi distrus recoltele și alte mijloace de subzistență. Satrapii din Lydia și Ionia (Spithridates), Phrygia Hellespontică (Arsites), Phrygia mare (Atizyes), precum și hyparchul (comandantul cavaleriei grele) Cappadociei (Mithrobuzanes) l-au ignorat pe Memnon, pe care îl disprețuiau pentru originea lui greacă și pe care îl credeau duplicitar pentru că aflaseră că Alexandru îi lăsase neatinsă (desigur intenționat, pentru a-l face necredibil) lângă Abydos, și au decis să-l înfrunte pe Alexandru pe malul drept al râului Granicos care curgea din muntele Ida către Propontida (Marea Marmara). Victoria a fost decisă de cavaleria macedoneană și thessaliană, dar și de talentul de comandant și de exemplul personal al lui Alexandru, care, în fruntea hetairilor (corpul de elită al cavaleriei, format din tineri aristocrați, apropiați casei regale), a lupta cu multă energie. A fost la un pas de a fi ucis de Spithridates, dar a fost salvat de Cleitos cel Negru, omul său de încredere. Tot el a condus atacul frontal al falangei macedonene împotriva infanteriei inamice, pe care a destructurat-o. Armata lui Alexandru a avut pierderi mici în raport cu numărul soldaților angajați în luptă (după Arrianus, circa 65 de cavaleri și până la 30 de infanteriști) Perșii au avut multe pierderi, între care și satrapii și comandanții Spithridates, Mithrobuzanes, Mhradates, Arbupales și Pharnaces (mai-iunie, 334).

După victorie, Alexandru a onorat pe cei din tabăra sa care s-au sacrificat, iar faimosul sculptor Lisip a immortalizat în bronz pe cei 25 de hetairi căzuți primii în luptă. Ca hegemon al ligii corinthere a împărțit meritele victoriei în mod egal macedonenilor și grecilor A acordat onoruri și celor căzuți din tabăra inamică, inițiind o politică menită să nu distrugă orice punte de legătură cu adversarul și, în măsura posibilului, să-l atragă de partea sa. S-a arătat însă neîngăduitor cu mercenarii greci căzuți prizonieri care, fiind considerați trădători, au fost duși în lanțuri să lucreze în Macedonia. După Granicos, Alexandru s-a îndreptat spre sud, eliberând orașele grecești din Asia Mică de sub dominația persană, lipsind astfel pe perși de bazele lor navale de la Marea Egee și din Mediterana, eliminând orice posibilitate a lor de a amenința dinspre mare Grecia sau spatele frontului din Asia. Față de orașele grecești, a susținut îndepărtarea conducătorilor, în genere tiranice, favorabile perșilor, dar nu a tolerat nici abuzurile făcute în numele democrației și nu a încurajat disputele politice sterile, atât de obișnuite în lumea greacă, în baza unor doctrine politice mai mult sau mai puțin verificate. Nu a aderat la teoria greacă, atât de răspândită, în conformitate cu care non grecii erau barbari și, de aceea, ei ar fi trebuit să fie transformați în sclavi și puși să servească pe stăpânii greci sau macedoneni. Dimpotrivă, a lăsat să se înțeleagă că nu făcea nicio discriminare etnică sau religioasă, încercând astfel să atragă simpatia și cooperarea populațiilor locale. Această politică a fost aplicată cu consecvență prin preluarea sistemului administrativ persan cu care localnicii erau obișnuiți de secole, dar l-a îmbunătățit, satrapul fiind degrevat de prerogativele militare și financiare care erau atribuite unor persoane distincte și responsabile doar în fața regelui. Alexandru nu a ezitat să atragă de partea sa înalți comandanți persani. Primul exemplu este Mithrenes, comandantul forțelor persane cu garnizoana la Sardes, care, după Granicos, s-a alăturat voluntar, fiind tratat de rege cu multă distincție. Mai târziu, în 331, după bătălia de la Gaugamela, a fost numit în înalta demnitate de satrap al Armeniei. De altfel, acest prim exemplu a fost urmat de altele în anii următori, când mai mulți satrapi perși care nu au opus rezistență au fost menținuți în post și nu a ezitat să accepte în rândul armatei sale contingente persane. Pe aceeași linie se înscrie și încredințarea conducerii Cariei bătrânei regine Ada, sora regelui Mausolos și a lui Pixodaros, de care fusese înlăturată de la domnie, precum și acceptarea adoptării sale de aceasta. Semnificația acestor gesturi erau clare pentru contemporani: instaurarea dominației lui Alexandru nu trebuia înțeleasă ca o cucerire, ci ca un act legitim, ca o continuare firească în interiorul casei regale cariene.

Din Caria, după ce a cucerit și dărâmat Halicarnassul, unde perșii opuseseră rezistență, Alexandru s-a îndreptat spre est, urmând în general linia litoralului, prin Lycia și Pamphylia, fără a întâmpina rezistență din partea lui Darius, care, totuși, făcea mari pregătiri militare dincolo de Eufrat. Apoi înaintează spre nord, prin Pisidia, și ajunge în Phrygia. În Gordion, într-un vechi sanctuar, se afla carul întemeietorului dinastiei phrygiene, Gordias, despre care se spunea că cel care va reuși să desfacă nodul încurcat ce fixa jugul de oiștea carului va deveni stăpânul Asiei. În iarna anului 334-333, Alexandru vizitează acest sanctuar și descurcă nodul legendar într-o manieră originală, prin tăierea acestuia cu spada. De atunci s-a păstrat expresia "a tăia nodul gordian". Prin acest nou gest, regele macedonean voia să sublinieze că avea să devină stăpân al Asiei în mod legitim, prin merite personale. După ce i se alătură un nou contingent de soldați macedoneni adus de Parmenion din Caria, Alexandru părăsește Phrygia și se îndreaptă spre est și pătrunde în Cappadocia, până la Ankyra (Ancara de astăzi). Anexează teritoriul Paphlagoniei, afla în nord, pe litoralul Mării Negre, pe care-l înglobează satrapiei Phrygia Hellespontică și încredințează unuia dintre cei mai buni generali ai săi, Antigonos Monophtalmos, sarcina de a veghea asupra Phrigiei și de a apăra frontiera orientală a imperiului său, stabilită pe fluviul Halys. După a pus ordine în Phrygia și Cappadocia, unde numește ca satrap pe persanul Sabictas, Alexandru nu se îndreaptă, cum ar fi fost poate firesc, spre răsărit, spre Iran, unde se afla centrul statului Ahemenizilor, ci, paradoxal, înaintează spre sud, prin Cilicia, pentru a ajunge în nordul Siriei. Aici, în toamna anului 333, la Issos, pe malurile râului Pinaros, armata lui Alexandru obține una dintre cele mai strălucite victorii, din lungul șir pe care le-a raportat, împotriva armatei persane, mult mai numeroasă, condusă chiar de Marele Rege. Și în această bătălie memorabilă Alexandru a făcut dovada excepționalelor sale calități de comandant și de luptător. Perșii au lăsat pe câmpul de luptă peste 100.000 de morți, iar regele Darius a fugit, însoțit de o mică escortă, dincolo de Eufrat, unde va începe noi pregătiri de război. Învigătorii au capturat la Damasc tezaurul regal, precum și familia Marelui Rege (mama, soția și cele două fice). Alexandru a avut o comportare onorabilă față de prizonierii regali. Tot acolo a fost capturată și pe Barsine, văduva lui Memnon, care-i va deveni amantă lui Alexandru. Din această relație se naște Herakles, primul copil al lui Alexandru.

Nici după victoria de la Issos Alexandru nu a pornit în urmărirea lui Darius. El a preferat să se îndrepte spre sud, cucerind Siria, Fenicia și Palestina. Doar orașul fenician Tyr a opus, timp de șapte luni, o îndârjită rezistență. Pe când se afla la Sidon, Alexandru a primit oferta de pace din partea Marelui Rege. Acesta propunea o mare sumă de bani în schimbul prizonierilor regali, granița pe fluviul Halys, și-i oferea, drept garanție, una dintre ficele sale ca soție. Plutarch, unul dintre izvoarele care relatează acest episod, spune că Alexandru l-a consultat pe generalul Parmenion, care ia-r fi răspuns: "Aș accepta, dacă aș fi Alexandru". "Și eu, dacă aș fi Parmenion", ar fi fost răspunsul lui Alexandru. Acest dialog, real sau fictiv, întărește supoziția, pe care au avut-o, se pare, chiar contemporanii lui Alexandru, că, după Granicos, acesta și-a fixat scopuri mult mai grandioase decât cele inițiale, anume de a deveni stăpânul imensului imperiu persan.

După cucerirea Palestinei, Alexandru intră în Egipt, unde este primit ca un eliberator. Satrapul Mazakes renunță la luptă, iar preoții egipteni îl încoronează la Memphis ca pe un adevărat faraon. Iarna anului 332-331 o petrece în Egipt, unde fundează, în anul 331, Alexandria, cel mai important dintre cele peste 70 de orașe care-i purtau numele pe care le-a întemeiat în timpul expediției sale. Orașul, care-i va oferi și locul de veci, a devenit capitala statului Lagizilor și cel mai de seamă centru cultural al lumi elenistice. După ce sprește efectivele armatei sale cu noi efective din Grecia și Thracia, Alexandru părăsește Egiptul și se îndreaptă spre Mesopotamia, unde regele Darius pregătise deja o mare armată cu care să i se împotrivescă. Traversează fluviile Eufrat și Tigru și pătrunde în Assyria. Aici, la Gaugamela, în câmpia Arbela, are loc ultima bătălie dintre armata Marelui Rege și corpul expediționar

condus de Alexandru. Bătălia a fost extrem de sângeroasă, perșii luptând cu multă dăruire. Și de această dată însă, disciplina armatei, precum și conducerea eficientă a acesteia de Alexandru și Parmenion au fost elementele decisive în repurtarea victoriei de greco-macedoneni (1 octombrie 331). Pierderile perșilor au fost foarte mari, deși cifra de 300.000 de oameni pe care o indică unele surse antice pare mult exagerată. Înfrângerea de la Gaugamela a fost însă o adevărată catastrofă pentru regele Darius și pentru imperiul său. Lipsit de mijlocele necesare pentru a mai rezista în fața invadatorului, Darius se va retrage spre satrapiile din est unde va deveni victima propriilor satrapi care guvernau aceste provincii îndepărtate. Rând pe rând, sunt pierdute alte teritorii. Alexandru pătrunde în Babylon, considerat capitala lumii, unde satrapul Mazaios, care va fi reconfirmat în funcție, îi predă fără luptă orașul și tezaurul. Aici el stă 30 de zile și face sacrificii la templul lui Bel-Marduk în calitate de rege al Babilonului. Apoi, se îndreaptă spre centrul politic al Imperiului persan, ocupă fără luptă una dintre capitale, Susa, unde capturează un imens tezaur. Aici, Alexandru face un nou gest simbolic, așezându-se pe tronul Ahemenizilor, considerându-se astfel succesorul acestora. În anul 330, Alexandru pătrunde în Persepolis, unde capturează din nou un uriaș tezaur. Față de acest oraș somptuos, construit de Darius I cel Mare, adevărata capitala a Imperiului persan, are un alt comportament. El a voit să arate grecilor că îndeplinește unul dintre țelurile campaniei împotriva perșilor, anume răzbunarea jafurilor și atrocităților înaintașilor lor din timpul războaielor medice. Ordonă soldaților să jefuiască orașul și să incendieze marele și faimosul palat regal, ceea ce a constituit o mare pierdere pentru posteritate. Face însă iarăși un gest semnificativ. Face o vizită la Pasargade, unde se afla necropola regilor perși, și ordonă restaurarea mormântului lui Cyrus al II-lea cel Mare, întemeietorul Imperiului persan.

Alexandru părăsește Persida și se îndreaptă spre nord, spre Media, unde spera să-l captureze pe Darius la Ecbatana, o altă capitală persană. Acesta însă, lipsit de ajutor, fuge spre răsărit. La Ecbatana, Alexandru licențiază contingentul grec al ligii de la Corinthos, ceea ce lăsa să se înțeleagă că, în această campanie, obiectivele acestei ligi nu mai erau prioritatea sa. Lasă Media sub conducerea lui Parmenion, căruia i se încredințează și paza tezaurului capturat, în valoare de 180.000 de talanți, și pornește în urmărirea lui Darius. Această urmărire nu mai avea vreun scop militar, deoarece regele persan nu mai avea posibilitatea de a i se opune. Darius trebuia totuși eliminat pentru că simboliza încă statul persan. Nu va reuși să facă el acest lucru, deoarece Darius devenise prizonierul satrapilor orientali, Bessos, Nabarzanes și Barsaentes, care îl asasinează (iulie 330). Cadavrul lui Darius este recuperat însă de Alexandru, care îi face funeralii regale la Pasargade. Moartea lui Darius nu a rezolvat problema moștenirii Ahemenizilor, deoarece Bessos, satrapul îndepărtatei satrapii Bactria și înrudit cu familia regală, se proclamase el însuși Mare Rege, luându-și numele de Artaxerses. Aceasta este una dintre cauzele care l-au determinat să pornească un lung și istovitor marș spre răsărit, care l-au dus până în centrul Indiei.

Amănuntele acestei campanii, care l-au transformat pe Alexandru în personaj de legendă, exced în bună măsură rostul acestui curs. Ceea ce trebuie totuși menționat, este că în această perioadă (330-323), Alexandru a încetat să se mai comporte ca un rege macedonean și ca un hegemon al ligii de la Corinthos, care avea misiunea de a "strămuta războiul din Grecia în Asia și bogățiile Asiei la noi", după cum se exprima cândva un ilustru elen, devenind tot mai evident un monarh de tip oriental, împrumutând protocolul, îmbrăcămintea și obiceiurile persane. El a menținut în post mulți satrapi perși, a încadrat în armata sa contingente persane și a încurajat căsătorile mixte. El însuși se va căsători cu Roxana, fiica lui Oxyarthes, un arisocarat iranian din Sogdiana, care-i va naște, după moartea sa, un fiu. Această politică, justificată de altfel prin imensitatea teritoriului ocupat care trebuia controlat de oameni în care localnicii aveau încredere, a îndepărtat de el pe unii dintre apropiații săi, ceea ce l-a făcut foarte bănuitor. Prima victimă a acestei neîncrederi a fost Philotas, fiul lui Parmenion și comandantul hetairilor, care se remarcase în bătăliile de până

atunci. El a fost bănuït că a organizat un complot împotriva regelui. Judecat în fața armatei, el a fost condamnat la moarte și executat. Imediat, Alexandru a trimis un ordin la Ecbatana, prin care Parmenion, poate cel mai valoros general macedonean, bănuït că știa de complot, a fost executat fără judecată. Cea de a doua victimă a fost Callisthenes din Olynthos, istoriograful campaniei lui Alexandru, recomandat de Aristotel, unchiul său. Și el a fost învinuit că a organizat un complot împotriva regelui la care s-u raliat cei nemulțumiți de introducerea practicii de la curtea persană numită *proskynesis*, prin care supușii, inclusiv macedonenii și grecii, trebuiau să se prosterneze în fața regelui. Complotul a fost descoperit și toți participanții au fost condamnați la moarte (anul 327).

Ajuns pînă în apropierea fluviului Gange, pe care Alexandru voia să-l traverseze pentru a cuceri tot pămîntul - deoarece grecii considerau că India este la capătul lumii - armata, istovită de atâtea bătălii și privațiuni, a refuzat să-l urmeze. Regele, dezamăgit, a înțeles totuși situația și a ordonat întoarcerea. De la plecarea din Amphipolis, din nordul Greciei, în anul 334, pînă în centrul Indiei, în anul 326, armata lui Alexandru parcursese, timp de opt ani, circa 18.000 de kilometri, purtând numeroase bătălii, toate victorioase, și înglobând în noul imperiu un teritoriu enorm, în care micuțele teritorii ale cetăților grecești și ale Macedoniei păreau neînsemnate, locuit de un mare număr de neamuri cu limbi și obiceiuri diferite. Alte mii de kilometri îi va parcurge, între 326 și 323, pe drumul de întoarcere spre Babylon și noi teritorii se vor adăuga celui vechi. Era, de aceea, firesc ca, după campania din India, Alexandru să nu revină în patrie, aflată la marginea imperiului său, de unde să administreze treburile statului, ci la Babylon, aflat într-o regiune centrală. Pe cînd se afla la Susa, pe drumul de întoarcere, regele macedonean a luat noi măsuri pentru a întări fuziunea dintre macedonenii și persani: 10.000 de macedonenii se căsătoresc cu femeii persane și mulți generali ai săi fac același lucru. Regele însuși se căsătorește cu Stateira, fiica lui Darius al III-lea, și cu Pasysatis, fiica lui Artaxerxes al III-lea Ochos, care se adăugau primei soții, Roxana. Armata lui Alexandru ajunsese la finele expediției să ajungă la circa 100.000 de oameni, mai mult decît dubu față de anul 334. Efectivele ei au sporit prin aducerea de noi contingente din Macedonia, dar mai ales prin încadrare în rândurile ei a numeroși perși. Mai mult, Alexandru a format un corp de armată de 30.000 de tineri perși (*epigonoi*), educați și instruiți după model macedonean, și nu a ezitat să accepte perși chiar în garda sa de corp (*ághema*). Aceste măsuri trebuie totuși înțelese ca un mijloc de atrage pe localnici de partea macedonenilor, care, cum se va vedea în deceniile următoare, vor constitui totuși pătura conducătoare în statele elenistice.

Faima lui Alexandru se răspîndise în întreaga lume. În drum spre Babylon el este întâmpinat de ambasadori din Grecia, Thracia, Illyria, Libya, Carthagina și Italia (brutti, lucani, tyrrhenieni și, după unele surse, romani), pentru a-l aclama ca stăpîn al lumii, ca *theòs aníketos*, zeul invincibil. Ajuns la Babylon în anul 323, Alexandru plănuia noi acțiuni grandioase, cum ar fi cucerirea ținuturilor arabilor, sau, puțin probabil, părțile vestice ale lumii (Carthagina și Italia?). Nu le va pune niciodată în practică, deoarece se îmbolnăvește de friguri și moare la 13 iunie 323, la nici 33 de ani.

IV Epoca diadohilor (323-280)

Boala lui Alexandru a evoluat foarte rapid. În ultimele patru zile ale vieții nu a mai putut vorbi. Din aceste cauze el nu a putut pregăti succesiunea, mai ales că în casa Argeazilor nu era, se fapt, nimeni apt să preia o sarcină atât de complexă cum era guvernarea unui vast imperiu, aflat la începuturile sale și, de aceea, cu structurile încă neconsolidate. Alexandru avea un fiu, Heracles, cu concubina sa Barsine, fiica persanului Artabazos, capturată după bătălia de la Issos. Barsine l-a însoțit pe Alexandru până în Sogdiana, dar când acesta s-a căsătorit cu Roxana, ea l-a părăsit și s-a retras la Pergam. Se știe puține lucruri despre acest copil după ce mama sa s-a despărțit de Alexandru. În tot cazul, la moartea lui Alexandru, el nu a fost luat în calcul pentru succesiune, invocându-se statutul lui de fiu nelegitim (în epoca diadohilor, el și mama sa au ajuns sub protecția lui Polyperchon care stăpânea Peloponnesul. Aici, cei doi au fost executați în contextul disputelor dintre diadohi). Roxana, soția lui Alexandru, era gravidă și nu se știa ce va naște. Există totuși un frate vitreg al lui Alexandru, rezultat din căsătoria tatălui său cu thessaliana Philinna, Filip, în vârstă de 36 de ani, dar era debil mintal și epileptic și, de aceea a fost poreclit Arrhidaios. Sub presiunea armatei macedonene care dorea păstrarea tronului în casa Argeazilor, Filip a fost proclamat rege sub numele de Filip al III-lea. După ce Roxana a născut un băiat, numit tot Alexandru, aristocrația macedoneană a susținut ca acesta să fie desemnat succesorul la tron al lui Alexandru cel Mare. Curând s-a văzut că unii dintre cei care voiau rezolvarea problemei succesiunii într-un fel sau altul doreau în mod sincer menținerea unității imperiului creat de Alexandru; alții însă, prin precaritatea oricăreia dintre soluții, vedeau în aceste variante posibilitatea ca ei să profite de situația creată pentru a pune mâna pe o parte cât mai mare din moștenirea fiului lui Filip al II-lea. Desfășurarea ulterioară a evenimentelor a arătat că aceștia au dat dovadă de realism.

Succesiunea la tronul Argheiazilor a fost reglementată la întâlnirea colaboratorilor apropiați ai lui Alexandru de la Babylon și prin unele decizii ulterioare. S-a hotărât ca Filip Arrhidaios și fiul lui Alexandru (Alexandru al IV-lea), abia născut, să-și împartă domnia. Deoarece însă nici unul dintre cei doi regi nu putea domni efectiv, a fost instituită o regență (*prostasia tēs basileias*), care, după Arrianus, a fost încredințată lui Crateros, care se distinsese în bătălia de la Issos și în campania din Iran și India și se bucura de mare popularitate. Acesta însă nu putea să preia această sarcină, deoarece se afla în drum spre Macedonia în fruntea unui contingent de 10.000 de veterani macedoneni pe care Alexandru îi lăsase la vatră. Crateros avea, se pare, și misiunea ca, odată ajuns în Macedonia, să-l înlocuiască pe Antipatros din funcția de strateg al Europei. În aceste condiții, se pare că cel care conducea efectiv era Perdikkas în calitatea lui de *chiliarchos*, demnitate care fusese creată de Alexandru în anul 324, după model persan, cu semnificația de „mare vizir”, sau „prim ministru”, calitate care conferea comanda armatei. El avea ca adjunct pe Seleucos, cunoscut mai târziu cu epitetul de Soter („Învingătorul”), care comanda cavaleria.

La aceeași consfătuire de la Babylon au fost repartizate și satrapiile. Cele mai multe, mai ales cele din Iran și India, au rămas cu vechile conduceri numite de Alexandru. În partea vestică a fostului imperiu al Ahemenizilor, satrapiile au fost repartizate generalilor și apropiaților lui Alexandru. Astfel, Antigonos Monophthalmos a primit Phrygia Mare, Lycia și Pamphilia; Ptolemaios a devenit satrap al Egiptului; Eumenes din Cardia, fost secretar șef al lui Alexandru (*archigrammateús*) și singurul grec dintre diadohi, a primit Paphlagonia și Cappadocia, care nu fuseseră încă complet cucerite de Alexandru. Alte trei satrapii au fost încredințate unor militari care fuseseră foarte apropiați lui Alexandru, în calitatea lor de gărzi

de corp: Leonnatos a primit satrapia Phrygiei Hellespontice; Lysimachos, Thracia și Pontul; Peithon, Media. În Europa, organizarea de tip satrapic nu s-a impus. Aici, Antipatros a păstrat funcția de strateg al Europei.

Personajele mai sus amintite vor fi protagoniștii scenei politice elenistice în deceniile următoare. Ei sunt numiți în istoriografie **diadohi** (de la gr. *diádochos*, „succesor”), cu înțelesul du „succesorii lui Alexandru cel Mare”, iar urmașii lor sunt numiți **epigoni** (de la gr. *epígonos*, „născut ulterior”). Diadohii au fost personalități puternice, fiecare văzând în felul său rezolvarea problemelor apărute ca urmare a morții neașteptate a lui Alexandru. În timp ce Antipatros, Perdikkas și Eumenes din Cardia au rămas fideli ideii de menținere a unității imperiului lui Alexandru și de păstrare a tronului în casa regală a Argeazilor, ceilalți diadohi, deși formal militau pentru același scop, în realitate, treptat, s-au îndepărtat de acest ideal, mulțumindu-se cu păstrarea teritoriului primit, pe care, eventual, să-l extindă în detrimentul celorlalți. Poate doar Antigonos Monophthalmos a voit ca moștenirea lui Alexandru să-i revină lui și urmașilor săi. Raporturile dintre diadohi au cunoscut mai multe perioade. Prima este cuprinsă între anii 323-311 și se caracterizează prin lupta pentru supremație sub lozinca, pentru unii diadohi demagogică, menținerii unității imperiului sub conducerea Argeazilor. După ce cei doi regi, Filip al III-lea Arrhidaios și Alexandru al IV-lea, au fost asasinați, în anul 317 și, respectiv, 311. Este o perioadă deosebit de confuză, atât prin incertitudinile care domneau între diadohi, cât și datorită insuficienței izvoarelor.

Primele semne ale schimbării de atitudine față de dominația macedoneană au apărut în Grecia. Câtă vreme Alexandru a fost în viață, cetățile grecești, deși nemulțumite de pierderea libertății, nu au avut curajul să-și manifeste deschis atitudinea anti macedoneană. De altfel Antipatros supraveghea cu atenție toate mișcărilor din Grecia. Dar imediat ce vestea morții lui Alexandru a ajuns în Grecia, mai întâi, Athena, apoi Etolia, Phocida și, ceva mai târziu, Thessalia, s-au revoltat. Antipatros a venit cu o armată macedoneană în Grecia, dar a fost înfrânt la Lamia. Succesul răscoalei a sporit rândurile inamicilor Macedoniei, prin alăturarea unor orașe din Peloponnes, cum sunt Argosul și Corinthul. De asemenea, Demosthenes, inamicul înverșunat al Macedoniei, aflat în exil, se întoarce în triumf la Athena. În ajutorul lui Antipatros, aflat în dificultate, a venit Leonnatos, satrapul Phrygiei Hellespontice. Grecii au fost nevoiți să ridice asediul Lamiei pentru nu permite trupelor lui Leonnatos să se unească cu cele asediate. În bătălia care a avut loc, Leonnatos a căzut pe câmpul de luptă, dispărând primul diadoh, dar Antipatros a reușit să facă joncțiunea cu trupele venite din Asia. Situația răsculaților s-a agravat și mai mult, deoarece Crateros a mobilizat o mare flotă cu care a venit în sprijinul lui Antipatros. El obține o victorie decisivă împotriva flotei atheniene lângă insula Argos, victorie dublată de una pe uscat, la Crannon (august 322). Victoria macedonenilor a descurajat cetățile grecești și coaliția s-a desfăcut. La Athena, partida filomacedoneană a revenit la puter și ogarnizoană macedoneană s-a instalat la Munichia, în Pireu. Adversarii au fost torturați, exilați sau executați. Demosthenes a fost condamnat la moarte, dar i s-a permis să fugă. Se sinucide în templul lui Apollon din Calauria, pentru a nu fi capturat de inamicii săi. După aceste evenimente, dominația macedoneană s-a instaurat din nou, dar evenimentele care au urmat l-au determinat pe Crateros să treacă din nou trupele în Asia, unde se desfășurau acțiuni cu consecințe foarte importante.

Înțelegerea de la Babylon nu a fost respectată de acei diadohi care intenționau să-și sporească teritoriile pe care le administrau și autonomia față de teoretica putere centrală, reprezentată acum mai ales de Perdikkas, în grija căruia erau cei doi regi, deoarece Crateros, care teoretic era superior lui, se afla departe, în Macedonia, și se implicase alături de Antipatros în războiul lamiac. Primele semne de insubordonare au venit din partea satrapilor occidentali. Perdikkas i-a cerut lui Antigonos, satrapul Phrygiei Mari, să întreprindă o campanie în Cappadocia pentru a definitiva cucerirea acesteia, dar a fost refuzat. La fel a procedat și Leonnatos, care a preferat să-l sprijine pe Antipatros în războiul lamiac. Când

Perdiccas i-a cerut socoteală lui Antigonos, acesta a plecat în Macedonia, pentru tratative cu Antipatros. Acolo se afla și Crateros, aflat în relații foarte bune cu Antipatros, cu a cărei fiică, Phila, se va căsători curând. În anturajul lui Antipatros din Macedonia, se pare că Perdiccas a început să fie bănuțit că încerca să se legitimizeze ca succesor al lui Alexandru prin proiectata căsătorie a sa cu Cleopatra, sora lui Alexandru cel Mare, devenită văduvă în jurul anului 331 după moartea soțului ei, Alexandru Molossul, în Italia.

În Egipt, Ptolemaios a executat pe Cleomenes, administratorul financiar al satrapiei numit de Alexandru încă de pe vremea când acesta se afla acolo, și a refuzat cererea lui Perdiccas să predea corpul neînsuflit al lui Alexandru pentru a fi înmormântat în Macedonia. Perdiccas a hotărât să-l pedepsească pe Ptolemaios și a pornit cu trupele din Asia spre Egipt. A avut neșansa să piardă mulți soldați la traversarea Nilului, provocând nemulțumirea soldaților. Profitând de această nemulțumire, Peithon, satrapul Mediei, și Seleucos, comandantul cavaleriei, l-au asasinat pe Perdiccas în cortul său (iulie 321). După evenimentele din Egipt, armata lui Perdiccas s-a înapoiat în Asia sub comanda lui Peithon. Curând va dispărea și cel de al treilea diadoh. Este vorba de Crateros, cel care fusese desemnat la conferința de la Babylon în calitate de regent. Acesta a traversat Hellespontul în fruntea trupelor macedonene pentru a participa la coaliția împotriva lui Perdiccas, dar a căzut în lupta cu Eumenes din Cardia, principalul aliat al lui Perdiccas. Dispăreau astfel personajele cele mai importante însărcinate cu menținerea unității imperiului creat de Alexandru. Drumul spre împărțirea acestuia era deschis.

Pentru a reglementa situația rezultată din conflictele dintre diadohi, precum și pentru a redistribui sarcinile în urma morții a trei dintre ei, cei rămași s-au întâlnit la Triparadeisos, în nordul Siriei, probabil către sfârșitul anului 321. Prin hotărârile adoptate aici, se prefigura deja tripartiția elenistică: Europa macedoneană, Asia și Egiptul. Astfel s-a hotărât ca cei doi regi să-i fie încredințați lui Antipatros, care păstra și titlul de strateg al Europei, iar Antigonos a primit titlul de *strategòs autocrátor* al Asiei, titlu ce îl făcea să aibă o situație asemănătoare cu aceea pe care o avusese înainte Perdiccas. Seleucos a primit spre administrare satrapia Babyloniei, angajându-se, de acum, de pe poziții egale în disputele care vor urma. Ceilalți diadohi își păstrau vechile satrapii. În sfârșit, la Triparadeisos participanții l-au condamnat la moarte pe Eumenes, ultimul dintre diadohi care mai credea în ideea unității imperiului lui Alexandru. Sarcina aducerii la îndeplinire a acestei sentințe a fost încredințată lui Antigonos Monophthalmos. Acesta l-a asediat pe Eumenes timp de un an în cetatea Nara, aflată la granița dintre Cappadocia și Lycaonia, dar nu a reușit să-l captureze.

Noul echilibru dintre diadohi stabilit după întâlnirea de la Triparadeisos a fost din nou afectat de evenimentele din Macedonia. În anul 319, moare Antipatros. Bătrânul general, care avea adânc întipărit sentimentul de fidelitate față de dinastia Argeazilor, și care, în noua conjunctură politică, voia să păstreze prestigiul Macedoniei, nu credea că fiul său, Cassandros, va putea să-i continue politica. De aceea, înainte de a muri, l-a desemnat ca regent și strateg al Europei pe Polyperchon, un apropiat al său, care, până atunci, lăsase să se înțeleagă că este partizanul menținerii unității statului lui Alexandru, Cassandros primind doar demnitatea de chiliarch. Noul regent s-a aliat cu Eumenes, care, dintre toți diadohii, nu controla nici un teritoriu, ceea ce însemna negarea acordurilor de la Triparadeisos. Pe de altă parte, Cassandros s-a considerat nedreptățit și a devenit adversarul lui Polyperchon și s-a unit cu Antigonos.

Disputa dintre Polyperchon și Cassandros a început să se consume mai întâi pe teritoriul Greciei. Pentru a-i atrage pe greci, Polyperchon a emis, în anul 318, un celebru decret prin care proclama „libertatea Eladei”. Athena a profitat de noua conjunctură și a abrogat constituția oligarhică, executându-l pe Focion, simpatizant al Macedoniei, care fusese strateg timp de 40 de ani. În același an însă, Cassandros a reușit să reimpună oligarhia în frunte cu Demetrios din Phaleron, filosof și discipol al lui Theophrast. Treptat, Cassandros și-

a impus autoritate asupra unei mai mari părți a Greciei. În același timp, în convulsionata viață politică a epocii diadohilor apare un nou personaj, anume Olympiada, mama lui Alexandru cel Mare și bunică regelui minor Alexandru al IV-lea. Ea s-a implicat în disputele politice deoarece Euridike, soția celui alt rege, Filip al III-lea Arrhidaios, sprijinită de Cassandros, voia să-și asume prerogativele regale ale soțului ei debil mintal. La solicitarea lui Polyperchon, Olympiada revine din Epir în Macedonia. Euridike, în fruntea trupelor macedonene o întâmpină în apropierea graniței dintre cele două regiuni, dar armata o abandonează pentru a trece de partea prestigioasei mame a lui Alexandru cel Mare. Aceasta se răzbuună împotriva adversarilor, ucigând pe regele Filip, pe Euridike, soția sa, pe Nicanor, fratele lui Cassandros, și pe alți aproximativ o sută de adversari (vara-toamna anului 317). La aflarea cumplitelor vești, Cassandros, care asedia în acel timp Tegea, se îndreaptă spre Macedonia. Olympiada, împreună cu regele Alexandru și cu mama acestuia, Rhoxana, s-au fortificat în Pydna, dar nu au putut rezista asediului și, probabil în primăvara anului 316 (?), a fost nevoită să se predea. Cassandros i-a garantat viața, dar nu s-a putut opune rudelor celor uciși de a o supune judecării unui tribunal macedonean, care a condamnat-o la moarte. Se pare că orgolioasa mamă a lui Alexandru cel Mare a refuzat să fugă la Athena pe o navă oferită de Cassandros, preferând lapidarea. Urmarea acestor fapte dramatice, a fost că Alexandru al IV-lea și Rhoxana au intrat în custodia lui Cassandros, care le-a asigurat o reședință la Amphipolis. Același Cassandros a încercat să-și legitimizeze o eventuală posibilitate de a deveni moștenitorul lui Alexandru cel Mare, căsătorindu-se cu Thessalonike, fiica lui Filip al II-lea. Numele soției sale a fost dat ctitoriei sale din nordul Greciei, care a devenit un important oraș care există și astăzi..

În anul 316, situația în fostul imperiu creat de Alexandru era următoarea: În Egipt, Ptolemaios era necontestat; Cassandros domina Macedonia și Grecia, Polyperchon fiind doar cu numele protectorul regilor; Lysimachos își păstra teritoriile repartizate la prima împărțire de la Babylon; Seleucos avea satrapia Babyloniei, iar Peithon pe cea a Mediei. Situația lui Seleucos și Peithon era însă incertă, deoarece Antigonos, strategul Asiei, înțelegea să-și exercite prerogativele discreționare. Încercarea lui Peithon de a duce o politică independentă s-a soldat cu executarea sa. Temător că va avea aceeași soartă, Seleucos s-a refugiat la Ptolemaios în Egipt. În același an, Eumenes din Cardia, care fusese numit de Polyperchon „strateg al Asiei” în locul lui Antigonos, nu a reușit să atragă de partea sa pe Seleucos și Peithon. Părăsit de propria armată, a fost capturat de Antigonos și executat. Astfel, în Asia, Antigonos devenise atotputernic și urmarea refacerea unității imperiului lui Alexandru în folosul său. El dispunea de imense resurse financiare pe care nu a ezitat să le folosească pentru atingerea scopului propus. Această perspectivă îngrijora însă pe ceilalți diadohi, care s-au aliat împotriva lui Antigonos. A izbucnit un nou război îndelungat (315-311), în care Antigonos a trebuit să lupte pe toate fronturile, pe uscat și pe mare, cu inamici numeroși și puternici. Antigonos s-a folosit pe larg de lozinca propagandistică și demagogică, în conformitate cu care acțiunile sale împotriva lui Cassandros, dar și a altor adversari, erau animate de dorința lui de a reda libertatea pierdută a cetățitorilor grecești. Victoriile și înfrângerile au fost și de o parte și de alta, dar, epuizați, adversarii au fost nevoiți să încheie pace. În acest război, s-a remarcat fiul lui Antigonos, Demetrios, care va juca un rol important în anii următori.

Prin pacea încheiată, lui Antigonos i se recunoștea controlul asupra întregii Asii. Recunoașterea era, în realitate, mai mult formală, deoarece, în anul 312, Seleucos, care se distinsese ca unul dintre generalii lui Ptolemaios, profitând de faptul că Antigonos era reținut pe alte teatre de operațiuni, a pornit, în fruntea unui detașament de 1000 de oameni spre Babylon unde s-a instalat din nou ca satrap. Este anul de început al erei Seleucizilor, eră care se va încheia în anul 63 a.C., când generalul roman Pompeius a desființat statul creat de acest diadoh. Se pare că statutul lui în Babylon nu era acceptat oficial, deoarece el nu a participat la

tratativele de pace. Lui Ptolemaios i se recunoșteau teritoriile alipite din Libya și Arabia, iar lui Lysimachos cuceririle din Thracia. În sfârșit, lui Cassandros i se recunoștea calitatea de strateg al Europei până ce Alexandru al IV-lea ajungea la maturitate. Această recunoaștere i-a fost însă fatală fiului lui Alexandru cel Mare, deoarece Cassandros, pentru a nu-și periclita situația pe care o avea, l-a asasinat pe tânărul rege și pe mama sa Rhoxana, regicid care a fost, se pare, o ușurare și pentru ceilalți diadohi de vreme ce nu au întreprins nimic pentru a răzbuna această faptă abominabilă (anul 310/309). Scenariul a fost completat prin asasinarea, în aceeași perioadă, de Polyperchon instigat de Cassandros, a ultimului descendent al lui Alexandru, Heracles, fiu nelegitim pe care l-a avut cu concubina Barsine, care fusese capturată după bătălia de la Issos. Cu moartea lui Alexandru al IV-lea se încheie prima mare etapă în relațiile dintre diadohi. Până acum, protagoniștii, indiferent dacă erau sau nu sinceri în declarații, pretindeau că acționează pentru menținerea unității imperiului creat de Alexandru și încredințarea conducerii acestui imperiu urmașilor lui legitimi din dinastia Argeazilor. Din această dată, însă, fiecare dintre ei va lucra pe față pentru a conserva ceea ce¹ avea deja și, în măsura posibilului, să-și sporească teritoriul și influența. Drumul spre oficializarea *de iure* a acestei realități *de facto* era deschis.

După pacea din 311, diadohii au avut o perioadă de relativă liniște pe care au folosit-o pentru a-și consolida situația internă. Din acest punct de vedere, Ptolemaios avea o situație ceva mai bună, deoarece governa peste un teritoriu locuit de o populație relativ omogenă ca limbă și civilizație. Situația cea mai complicată din punct de vedere etnic era, fără îndoială, în Asia, unde Antigonos governa peste populații cu origini foarte diferite. În opera de guvernare el a încercat să atragă de partea sa mai ales orașele grecești din vestul Anatoliei și a întemeiat mai multe orașe care purtau numele său (Antigoneia din Troada, din Bithynia și pe Orontes, în Siria de nord), în care elementul grecesc era predominant. În partea de răsărit a teritoriului care teoretic se afla sub autoritatea sa, bătrânul diadoh nu a reușit să-l aducă sub ascultare pe Seleucos care și-a consolidat situația în așa măsură, încât, din anul 309/308, probabil după ultimele încercări nereușite ale lui Antigonos, se proclamă „rege al Babylonului”, fiind primul dintre diadohi care a întemeiat un stat pe ruinele imperiului mondial al lui Alexandru, a cărui autoritate se întinde departe spre est, până în Bactriana și India.

Echilibrul stabilit prin pacea din 311 era însă precar. Ptolemaios voia să obțină influență în Grecia, și, sub lozincă propagandistică a „eliberării Eladei”, a întreprins o scurtă campanie în care a reușit să ocupe Megara și Corinthul, după care s-a întors în Egipt unde apăruseră unele probleme. A venit rândul lui Antigonos de a acționa în Grecia sub aceeași lozincă, izbucnind astfel un nou război între diadohi (307-304). În anul 307, el a trimis o flotă condusă de fiul său Demetrios spre Athena, care se afla încă de pe vremea intervenției lui Cassandros sub o guvernare oligarhică filomacedoneană sprijinită de o garnizoană macedoneană. Demetrios a fost primit cu entuziasm la Athena, unde a fost reinstaurată democrația. Demetrios din Phaleron, conducătorul athenian filomacedonean, a fost condamnat la moarte, dar a reușit să părăsească Athena pentru a se refugia la Theba, care fusese reconstruită de Cassandros, apoi în Macedonia, stabilind-se, în cele din urmă, în Egipt unde, în anii următori, va avea o activitate culturală remarcabilă. În cinstea lui Antigonos și a lui Demetrios au fost dedicate statui de aur în *agorá*, alături de cele ale tiranicizilor Harmodion și Aristogiton, fost instituite două noi sărbători, Antigonida și Demetriada și li s-au acordat onoruri divine. Demetrios nu a rămas mult timp în Athena, deoarece a izbucnit războiul cu Egiptul pentru hegemonie în Marea Egee. În bătălia navală de lângă Salamina din insula Cipru, insulă aflată atunci sub influența lui Ptolemaios, flota lui Antiochos condusă de Demetrios, deși inferioară numeric, a zdrobit escadra egipteană (primăvara anului 306).

Victoria de la Salamina a fost prilejul de a oficializa ceea ce era evident mai de mult, anume dezmembrarea statului lui Alexandru. În același an, Antigonos Monophthalmos și-a asumat titlul de *basileús* pentru sine și pentru fiul său Demetrios, acordând însă acestui titlu înțelesul de rege asupra întregii moșteniri a lui Alexandru. Această concepție asupra titlului de „rege” a avut o urmare imediată. În fruntea unei puternice armate, însoțită de o numeroasă flotă, a invadat Egiptul. Expediția a ajuns până la Pelusion, în estul deltei Nilului, dar nu a dat rezultatele scontate, deoarece flota nu a reușit să pătrundă pe Nil, iar venirea toamnei l-a obligat pe Antiochos să revină în Syria (toamna aului 305). Atacul lui Antiochos a fost un bun prilej pentru Ptolemaios, - dacă acest lucru nu l-a făcut imediat după bătălia de la Salamina – de a se proclama și el *basileús*, în anul 305, fiind cunoscut în istoriografie ca Ptolemaios I Soter (Salvatorul). El nu a avut pretenția lui Antigonos de a se considera moștenitorul lui Alexandru cel Mare, ci s-a mulțumit doar cu titlul de rege al Egiptului, desigur, rege al macedonenilor și grecilor din această țară, deoarece autohtonii nu erau deloc interesați ca un străin să ocupe tronul faraonilor. Exemplul său a fost urmat aproape imediat de Cassandros, Lysimachos și Seleucos (anul 305-304). Astfel au apărut primele patru state elenistice: Egiptul Lagid (denumirea vine de la Lagos, tatăl lui Ptolemaios), regatul Antigonizilor care cuprindea o mare parte a Anatoliei, unele insule și Syro-Palestina, regatul Seleucizilor, care cuprindea unele teritorii din Anatolia, Mesopotamia, Iranul și, ulterior, unele teritorii din India, regatul lui Lysimachos, care cuprindea Thracia și Pontul, și regatul Macedoniei care își exercita autoritatea și asupra unor cetăți elene.

După victoria de la Salamina, Antigonizii dominau insulele din Marea Egee. Doar importanta insula Rhodos, care încheiase o alianță cu Egiptul, se mai afla în afara imperiului maritim al Antigonizilor. Demetrios asediază orașul Rhodos timp de peste un an (305-304), dar fără succes, deși el a folosit o imensă mașină de asediu cu 9 etaje deservită de peste 3000 de oameni, numită *helépolis* (cuceritoarea de orașe), care i-a atras și epitetul de Poliorketes (Cuceritorul de orașe). Prin eroismul apărătorilor săi, dar și prin sprijinul lui Ptolemaios, orașul și insula cu același nume și-au păstrat independența, jucând, în contextul expansiunii romane, un rol important în secolele următoare. În cinstea acestor evenimente, rhodienii au înălțat la intrarea în port o uriașă statuie a zeului soare (gr. Helios) care se vedea de la mare depărtare. A fost considerată una dintre cele șapte minuni ale lumii care rezistat până pe vremea împăratului roman Antoninus Pius, când un cutremur devastator a distrus și acest monument, cunoscut ca fiind „colosul din Rhodos”. În ciuda semieșecului din fața Rhodosului, Antigonizii nu au abandonat ideea de a reunifica imperiul creat de Alexandru. De aceea, Demetrios a început o campanie de în Grecia, prin care l-a obligat pe Cassandros să se retragă în nord, dincolo de strâmtoarea Thermopile. În anul 303, el reușește să-l alunge și pe Polyperchon din Peloponnes, care curând moare la vârsta de peste 90 de ani, și încearcă să refacă, în folosul Antigonizilor, vechea ligă de la Corinthos. Tentative de acest fel au făcut și Polyperchon și Ptolemaios, dar ambele au fost privite cu neîncredere de cele mai multe cetăți elene. Despre această nouă ligă avem puține informații literare, dar, din fericire s-au păstrat multe inscripții care amintesc de ea. Din analiza acestora, rezultă că liga avea instituții federative asemănătoare cu acelea de pe vremea lui Filip al II-lea, dar scopul ei nu mai era de a cuceri Imperiul persan ci acela de menține „pacea comună” și, de aceea, membrii ligii se constituiau într-o *symachia*, o alianță care trebuia să furnizeze contingente armate Antigonizilor (anul 302).

Noua situație creată prin dominarea Mării Egee și a Greciei de Antigonizi era o amenințare foarte serioasă pentru ceilalți diadohi. Se formează o nouă alianță la care participau Ptolemaios, Cassandros, Lysimachos, și Seleucos. Acesta din urmă tocmai finalizase aranjamentele de la frontiera de est a statului său și se bucura de sprijinul regelui din Maurya Ciandragupta (Sndrokottos, în sursele grecești), care i-a furnizat elefanți dresați pentru acțiuni de luptă și care își vor arăta eficiența în bătălia ce avea să se dea. El a intrat în

Cappadocia cu o armată cu efective impresionante: 20.000 de pedestrași, 12.000 de călăreți, 480 de elefanți și 100 de care de luptă cu seceri. Operațiunile militare au fost complexe și purtate regiuni distincte. Trupele celor patru diadohi au făcut joncțiunea în Phrygia, unde în anul 301, la Ipsos, avut loc bătălia decisivă, terminată cu victoria coaliției. Regele Antigonos Monophthalmos, în vârstă de aproape 80 de ani, a căzut pe câmpul de luptă. Anul 301 este deosebit de important în istoria epocii elenistice. Prin moartea lui Antigonos și prin victoria coaliției, ideea de menținere a statului lui Alexandru cel Mare rămăsese practic fără susținători. Demetrios s-a retras în Grecia unde, deși noua ligă panhellenică se dezmembrase imediat, mai stăpâna încă unele teritorii. El mai controla , de asemenea, unele insule din Marea Egee , unele orașe elene din Asia Mică, precum și orașele feniciene Tyr și Sidon și dispunea de o flotă puternică. Învingătorii și-au împărțit restul regatului Antigonizilor. Ptolemaios, care nu a participat personal la lupta de la Ipsos, primea sudul Siriei, cunoscută de acum înainte sub numele de Coelesyria, Palestina și unele porțiuni din Lycia, Pamphilia și Pisidia. Lysimachos primea restul Asiei Mici care aparținuse Antigonizilor, cu excepția unor mici teritorii din Caria și Cilicia controlate de Cassandros prin fratele său Pleistarchos. Cassandros rămânea cu Macedonia și, teoretic, cu Grecia. Seleucos primea doar restul Siriei, spre nemulțumirea lui Ptolemaios care dorea s-o adjucece el. Controlul Siriei și al Coelesyriei va fi, timp de peste un secol, mărul discordiei dintre Lagizi și Seleucizi, care au dus la așa-zisele „războaie siriene”.

În anii ce au urmat bătăliei de la Ipsos, relațiile dintre statele elenistice nu s-au limpezit. Fiecare dinast căuta aliați pentru a se poziționa mai bine în jocul politic. Una dintre metodele folosite în acest scop au fost alianțele matrimoniale. Astfel, Lysimachos, aflat la o vârstă înaintată, s-a căsătorit cu tânăra Arsinoe (Arsinoe a II-a), fiica lui Ptolemaios, iar Seleucos, care dorea stăpânirea Coelesyriei, l-a atars de partea sa pe Demetrios prin căsătoria cu fiica acestuia, în vârstă de numai 16 ani, Stratonike. Demetrios, la rândul său, avea nevoie de sprijinul lui Seleucos, deoarece, odată cu moartea lui Cassandros în anul 297, s-a ivit prilejul să se implice în treburile Macedoniei. Aici, a urmat la tron fiul său, Filip al IV-lea, dar, după puțin timp a decedat. Regina Thessalonike a guvernat în numele fiilor ei minori, Antipatros și Alexandros. Cei doi frați nu s-au înțeles în ceea ce privește împărțirea regatului, iar rezultatul a fost că Antipatros, căsătorit cu Eurydike, fiica lui Lysimachos, își ucide mama. Acest context, i-a oferit prilejul lui Demetrios de a-și împlini visul de a deveni rege al Macedoniei. El îl atrage într-o cursă la Dion, în sudul Macedoniei, pe Alexandros și îl ucide. Speriat, fratele său Antipatros se refugiază la curtea lui Lysimachos în Thracia, împreună cu Lysandra, fiica lui Ptolemaios I al Egiptului și al Euridikei, soția fratelui său asasinat. Aici, în Thracia, prin căsătoria Lysandrei cu Agathocles, fiul lui Lysimachos, relațiile dintre membrii familiei regale vor deveni foarte încordate, care s-au soldat cu sfârșitul tragic al regelui Lysimachos. În această vreme, Lysimachos era implicat în conflictele cu geții de la nord de Dunăre și de aceea nu a mai avut răgazul să-l oprească pe Demetrios de a deveni rege al Macedoniei (anul 293), instaurând aici domnia dinastiei Antigonizilor, care va conduce această țară, cu o întrerupere în timpul domniei lui, până la instaurarea dominației romane în anul 148 a.C.

Demetrios Poliorketul, care stăpâna acum Macedonia și mare parte din Grecia, nutrea visul unui stat mult mai extins, care să cuprindă și posesiunile pe care tatăl său le avusese în Asia. Pentru punerea în practică a acestui plan, el a făcut mari pregătiri prin construirea unei mari flote de 500 de nave și prin mobilizarea unei armate de uscat de peste 100.000 de oameni. Ceilalți regi elenistici urmăreau cu îngrijorare pregătirile lui Demetrios. Ptolemaios, Seleucos și Lysimachos au refăcut vechea alianță și au atras în ea și pe Pyrrhos, tânărul și foarte talentatul rege al Epirului care se implicase mai de mult, cu sprijinul interesat al regelui Egiptului, în disputele pentru controlul Macedoniei și Greciei. Demetrios este atacat din toate direcțiile. Deoarece armata a refuzat să-i mai asculte ordinele, Demetrios s-a refugiat la

Cassandreia, iar soția sa Phila s-a sinucis (anii 288-287). Soarta a făcut ca Demetrios, spirit aventurier, care mai stăpânea încă unele mici teritorii, să încerce să-și refacă prestigiul pe seama regatului ginerelui său, Seleucos. Aventura din Asia, ultima, s-a soldat cu un eșec total: părăsit de armată și fără nicio speranță de redresare, se predă lui Seleucos, care-i va oferi o captivitate onorabilă. Moare în anul 283, la nici 54 de ani. A fost înmormântat cu toate onorurile regale la Demetriada, ctitoria sa, de fiul său Antigonos Gonatas, care reușise să-și mențină autoritatea asupra unor regiuni din Grecia, unde era recunoscut ca rege. Cea mai mare parte a Macedoniei și Greciei intraseră sub stăpânirea lui Lysimachos.

În anul 283, moare și Ptolemaios I Soter. Dintre colaboratorii lui Alexandru cel Mare care participaseră la reuniunea de la Babylon, în urmă cu 40 de ani, unde s-a stabilit succesiunea la tronul Argeazilor și guvernarea satrapiilor, mai rămăseseră în viață doar Seleucos și Lysimachos. Lysimachos se afla în culmea puterii sale. Statul său se întindea de la Dunărea de Jos, cu orașele grecești de la Pontul Euxin, până în Grecia și partea de nord-vest a Asiei Mici. Capitala sa, Lysimacheia, ctitorie a sa în Chersonesul thracic, în apropierea vechii colonii grecești Cardia, ai cărei locuitori au fost transferați în noul oaraș, devenise un punct foarte important în controlul Strâmtorilor și în comerțului cu Pontul Euxin. Poziția strategică favorabilă deținută de regatul Thraciei, precum și precaritatea situației din Grecia și Macedonia, unde Lysimachos nu admitea o relaxare a vieții politice, au făcut ca Seleucos și noul rege al Egiptului, Ptolemaios al II-lea Philadelphos, fiul lui Ptolemaios I, să privească cu atenție la ceea ce se întâmpla în acea parte a lumii elenistice. Ceea ce l-a dus la pierzanie pe Lysimachos au fost însă certurile din propria familie. Am văzut mai sus că Lysandra devenise soția lui Agathocles, fiul lui Lysimachos născut din căsătoria cu Nikaia, fiica regentului Antipatros. Prin această legătură matrimonială, ea intrase într-o familie în care era sora vitregă a soției de atunci a lui Lysimachos, regina Arsinoe, și ea fiica lui Ptolemaios I și unei alte soții, Berenike. Arsinoe avea mare influență asupra regelui. Ea s-a folosit de aceasta pentru a urzi un complot prin care să asigure succesiunea la tron a fiului său cel mai mare, din cei trei pe care i-a avut cu Lysimachos, împotriva fiului mai mare al regelui, Agathocles, care se remarcase prin victoriile pe care le obținuse în Asia împotriva lui Demetrios. Prin dovezi false, acesta a fost învinuit că a complotat contra regelui și a fost executat. Fapta abominabilă a făcut ca mai multe orașe grecești din Asia Mică și mai mulți comandanți militari și înalți demnitari să se revolte. Printre aceștia, Philetairos, comandantul garnizoanei din Pergam care avea în grijă tezaurul regatului depozitat aici, va fi cel care va fi la începutul unui nou stat elenistic, acela al Pergamului, condus de dinastia Attalizilor. Lysandra, împreună cu fratele ei bun, Ptolemaios, supranumit puțin mai târziu Keraunos (Fulgerul), s-a refugiat la Seleucos. Situația lui Keraunos era aproape identică cu a sori sale, deoarece, la insistențele reginei Berenike, mama Arsinoei, Ptolemaios I a preferat ca succesori la tronul Lagizilor pe fiul său avut cu această regină, numit tot Ptolemaios și cunoscut ca rege sub numele de Ptolemaios al II-lea Philadelphos (Iubitul de soră). La rugămintele Lysandrei și a răsculaților, regele Seleucos a trecut munții Taurus și a invadat teritoriul din Asia Mică care aparținea lui Lysimachos, fiind primit peste tot triumfal, sau întâmpinând o rezistență formală. Lysimachos l-a întâmpinat în Lydia, nu departe de Sardes, la Kurupedion (Câmpia lui Kouros, adică a lui Cyrus), în vara anului 281. În bătălia care a avut loc aici, Lysimachos a căzut pe câmpul de luptă.

Victoria de la Kurupedion a deschis lui Seleucos perspectiva dominației și asupra Europei, mai ales că tronul Macedoniei rămăsese vacant după moartea lui Demetrios Poliorketes. La acest tron râvnea însă și Ptolemaios, fratele Lysandrei, văduva lui Agatocles, mai ales că șansa de a mai deveni rege în Egipt devenise aproape nulă prin înscăunarea aici a fratelui său vitreg, numit, cum am văzut, tot Ptolemaios. Seleucos, după ce a traversat Hellespontul în Europa, pe când admira, pe la începutul anului 280, un monument în apropiere de Lysimacheia, a fost asasinat de cel pe care îl ocrotise, Ptolemaios, supranumit,

datorită acestei fapte criminale, Keraunos. Caracterul lui Keraunos a devenit și mai evident prin căsătoria sa cu Arsinoe, care îi era soră vitregă. În ciuda acestei căsătorii, el nu a ezitat să-i ucidă pe doi dintre fiii acesteia pe care i-a avut cu Lysimachos, ceea ce a determinat-o pe Arsinoe să se refugieze în Egipt, unde devine soția lui Ptolemaios, regelui de acolo, care datorită acestei căsătorii a primit supranumele de Philadelphos (Iubit de soră).

Prin asasinarea lui Seleucos I Nicator în anul 280, dispărea ultimul diadoh, după 43 de ani de la moartea lui Alexandru. A fost o perioadă extrem de agitată, cu numeroase evenimente, amintite aici selectiv, în urma cărora s-a născut o nouă lume. Noile state apărute pe ruinele imperiului lui Alexandru cel Mare nu erau identice nici cu vechile state orientale, dar nu se confundau nici cu orașele-state grecești de tip polis. Ele au fost o sinteză dintre est și vest, dintre lumea greco-macedoneană și lumea foarte diversă a Orientului. Alexandru dorea să creeze un stat mondial, în care popoarele, limbile, tradițiile și obiceiurile lor să se contopească într-o sinteză care să depășească diferențele dintre ele. Nu ne putem imagina cum va fi arătat o astfel de construcție politică și culturală, dar se poate spune, prin prisma evenimentelor care au urmat, că a fost un proiect utopic. Relațiile dintre diadohi, cu tot cortegiul lor de suferințe și de nedreptăți, par să privească doar pătura subțire conducătoare, care era formată aproape în exclusivitate din macedoneni. Felul însă cum au fost desenate statele elenistice sugerează că fondul etnic al acestora a influențat acest desen. Cazul cel mai elocvent este Egiptul, care a fost statul elenistic care s-a conturat cel mai bine pe fondul egiptean preexistent, care era relativ unitar. Macedonia este cel de al doilea exemplu. Dinastia Antigonizilor, care a revenit la conducerea Macedoniei după ce Keraunos a fost făcut prizonier de celții care au invadat Peninsula Balcanică (anul 276), conducea peste un stat ale cărui granițe corespundeau *grosso modo* cu Macedonia din timpul lui Filip al II-lea, locuit în principal de ramura macedoneană a grecilor. Statul Seleucizilor, însă, deși era cel mai întins, de la Marea Egee până în India, era de fapt un conglomerat etnic care nu a rezistat în aceste granițe mult timp, deoarece etniile care-l compuneau aveau tendința de a se organiza din punct de vedere politic pe baza fondului etnic majoritar, sau într-un teritoriu determinat. Astfel, iraniienii s-au separat treptat de regatul Seleucizilor prin crearea statului parților, condus de dinastia Arsacizilor. În Cappadocia, unul dintre fiii lui Ariarates din Familia Ahemenizilor, a reușit să scape de urmărirea lui Perdikkas și Eumenes și s-a refugiat în Armenia. Când a considerat că este posibil, a revenit în Cappadocia de unde a izgonit pe reprezentantul lui Antigonos Monophthalmos, instaurând un regat autonom, devenit mai târziu independent, în partea de sud a Cappadociei istorice, care a rezistat tentativelor lui Seleucos de a-l aduce în granițele statului său. Un alt reprezentant al dinastiei Ahemenizilor, Mithridates, care slujise un timp sub Antigonos, după moartea lui Lysimachos la Kurupedion, s-a proclamat rege al Cappadociei Pontice, punând bazele Regatului Pontului. Din regatul lui Lysimachos, Ziboetes, conducătorul Bithyniei și Paphlagoniei, a creat, în anul 297, regatul Bithyniei. În sfârșit, tot din regatul lui Lysimachos, am văzut, Philetairos va pune bazele statului Pergam în vestul Asiei Mici. Toate aceste state elenistice, cu excepția regatului parților, vor intra, în intervalul de timp cuprins între jumătatea secolului II și anul 31 a.C., într-o altă construcție politică mult mai durabilă care a fost Imperiul roman.

V Roma și statele elenistice

Pe vremea când în Peninsula Balcanică Filip al II-lea realiza o nouă construcție politică care punea sub control macedonean populațiile din nord, tracice și illyrice, și lumea cetăților grecești din sud, în vest, în Peninsula Italică, Roma se impunea tot mai mult în fața etruscilor, a italicilor și a italoților (prin italoți se înțelege, în literatura de specialitate, locuitorii din colniile grecești din Italia), reușind, treptat, timp de circa două secole, să realizeze unificarea peninsulei în folosul său. În timpul acesta, statul roman și-a adaptat aparatul militar și politica externă la la realitățile tot mai complexe cu care era confruntat.

Etapele expansiunii romane sunt tot atâtea trepte urcate de Roma spre transformarea sa dintr-o cetate oarecare din Latium în cel mai important satat din acest teritoriu, apoi din Italia și, în final, din întrgul bazin al Mediteranei. Impunerea dominației romane asupra Latiumului și asupra unor cetăți etrusce din sudul Etruriei s-a încheiat, în linii generale, către anul 390 a.C., când celții, numiți de romani galli, așezați de curând în câmpia fluviului Padus, au întrerupt o vreme expansiunea, nimicind armata romană în dezastroasa bătălie de Allia, după care au cucerit orașul, cu excepția citadelei de pe Capitoliu. Romanii au reușit cu mare greutate să-i înduplece pe galli să părăsească orașul, dar se pare că au mai revenit până către anul 358 a. C. De înfrângerea Romei au profitat orașele latine care, în unele cazuri, nu au ezitat să se alize cu galli și cu etruscii pentru a-și recăpăta libertatea. După înlăturarea pericolului gallic, romanii au reușit treptat să-și reimpună dominația asupra Latiumului și să evite coalizarea cetăților etrusce, alături de latini, împotriva sa (aproximativ, anul 353 a. C.).

În aceste împrejurări, în jocul politic și diplomatic au fost atrași și samniții, populație italică care practica păstoritul trnshumant, foarte zăzboinică, care domina versanții centrali ai Munților Appennini. Primul trata dintre Roma și samniți s-ar fi încheiat, după Titus Tivius, în anul 354, în contextul conflictului dintre romani și unele cetăți etrusce. Tratatul viza, se pare, colaborarea dintre părțile contractante în ceea ce privește raporturile cu gallii, cu etruscii și cu cetatea greacă din Sicilia, Syracuse, care, aflată sub un regim tiranic, tindea să exercite o anumită influență asupra Italiei meridionale. Raporturile amicale dintre romani și samniți s-au erodat treptat, neîncrederea reciprocă fiind alimentată de cuceririle romane în zona de sud a Latiumului, considerate de samniți ca fiind în detrimentul lor.

Au fost trei războaie cu samniții. Primul a avut loc între anii 343-340, deci într-o perioadă contemporană cu domnia lui Filip al II-lea. El a fost provocat de ofensiva samniților împotriva bogatului oraș din Campania, Capua, care întreținea relații comerciale excelente cu orașele grecești din Magna Grecia. În timpul războiului, marcat de dese schimbări de alianțe, romanii au reușit să se impună, principalul rezltat fiind impunerea dominației romane asupra Campaniei, ale cărei așezări vor primi, după anul 338, când trupele romane au lichidat ultimele rezistențe ale latinilor și volscilor, statutul de *civitates sine suffragio*, ceea ce semnifica că locuitorii lor nu aveau drept de cetățenie, deoarece nu aveau drept de vot. Liga latină a fost desființată, iar majoritatea cetăților, cu excepția orașelor Tibur și Praeneste, devenite, datorită prestigiului de care se bucurau, *civitates foederatae*, au fost încorporate în teritoriul roman.

Cel de al doilea război cu samniții a avut loc între anii 327-304, deci într-o perioadă când, în Orient, Alexandru cel Mare finaliza cucerirea Imperiului persan, iar după moartea sa se desfășurau disputele dintre diadohi. Războiul a fost îndelungat și extrem de dur, romanii trebuind să lupte pe mai multe fronturi cu samniții coalizați cu unele cetăți etrusce și cu Capua. Deși au suferit o umilitoare înfrângere la Furcile Caudine în anul 321, romanii au găsit resursele necesare pentru a se redresa, obligându-i pe samniți și pe aliații lor să încheie pacea

(304 a.C.). Pacea nu a durat mult, deoarece, câțiva ani mai tâziu, în 298 a. C., a izbucnit cel de al treilea război zis cu samniții (298-290), în realitate un război cu o vastă coalțiție antiromană la care au participat, alături de samniți, etruscii, gallii și umbrii, sprijinită financiar de colonia greacă Tarentum, conștientă de pericolul care o amenința întărirea prea mult a Romei. Romanii au fost nevoiți să lupte pe mai multe fronturi, dar, în cele din urmă au reușit să se impună asupra inamicilor, cu rezultate extrem de importante pentru evoluția ulterioară a evenimentelor. Teritoriul controlat de romani creștea simțitor, ajungând la o suprafață de circa 80.000 de km². Întreaga peninsulă italică, de la sud de teritoriile celtice, până în partea meridională, exceptând orașele grecești, și de la Marea Tyrrheniană, în vest, până la Marea Adriatică, în est, locuit de umbri, samniți, sabini, lucani, messapi, apuli, peuceți și alte populații mai puțin numeroase, era, într-un fel sau altul, sub dominație romană, romanii devenind cea mai importantă forță din Italia, intrând, de pe această poziție, în relații foarte schimbătoare cu cetățile grecești din Magna Grecia și cu Carthagina, aceasta din urmă dominând, la acea vreme, din punct de vedere politic și comercial, bazinul occidental al Mediteranei.

Transformarea Romei într-un stat important în Italia s-a reflectat și în raporturile sale cu lumea elenistică. Cum era receptată la Roma extraordinara aventură a lui Alexandru cel Mare? Izvoarele nu sunt foarte clare, dar unele indicii nu lipsesc. Istoricul Arrianus citează doi autori mai vechi, Aristos și Asklepiades, care spun că printre ambasadele venite la Babylon, în anul 323, pentru a-l felicita pe Alexandru era și cea a Romei. Din păcate, cel de al doilea este total necunoscut. Despre Aristos, știm că era originar din Salamina Cyprului și că informațiile sale despre Alexandru le avea de Cleitarchos. Arrianus este sceptic în privința autenticității afirmațiilor celor doi autori menționați, deoarece această informație nu se regăsește și la Ptolemaios și Aristobulos. Un răspuns clar nu se poate da la această dilemă, dar în favoarea unor relații între Roma și Alexandru ar putea fi invocată o afirmație a lui Strabon, din care rezultă că Alexandru era interesat de cooperarea Romei pentru eliminarea piraților din Mediterana. Dacă totuși Roma a trimis o ambasadă la Babylon, aceasta trebuie să fi fost de natură mai mult protocolară, deoarece, în acel moment, între cele două părți nu erau probleme politice de reglat.

Pentru perioada pe pe care o analizăm, primele contacte politice directe au avut loc în jurul anului 331 a.C., în contextul primului război cu samniții. În ceea ce privește raporturile coloniilor elene cu populațiile italice de la jumătatea secolului IV a.C., acestea au stat mai tot timpul sub semnul incertitudinilor, diferitele coalțiții italice având tendința să le integreze. Pentru a se apăra, mai multe cetăți grecești, Metapont, Thurioi, Crotona, Velia și Neapolis au intrat în Liga italiotă (adică Liga orașelor elene din Italia), fondată în jurul anului 392 a.C. și dominată de bogata colonie spartană Tarentum, care a impus ca sediul ligii să fie la Heracleia, colonia sa.

Către jumătatea secolului IV, Tarentul a cunoscut o perioadă de decădere, datorită atacurilor tot mai dese și mai violente ale lucanilor și messapilor. În aceste condiții, vechea cetate doriană a făcut apel la metropola Sparta, care a trimis în Italia o armată de mercenari greci sub comanda regelui Archidamos, în anul 344-343, sub pretextul apărării intereselor grecilor din regiune, supuși unor permanente atacuri ale autohtonilor. Expediția lui Archidamos n-a avut niciun rezultat însemnat, deoarece regele și-a pierdut viața în lupta cu triburile locale din Peninsula Sallentină, în lupta de la Manduria. În această situație, Tarentul a făcut apel la Alexandru Molossul din Epir, care a ajuns în Italia în anul 334 a.C., în același an în care nepotul său, Alexandru cel Mare, traversa cu armata sa Hellespontul în Asia, împotriva Imperiului persan. Planurile lui Alexandru Molossul nu coincideau cu acelea ale coducerii Tarentului. El visa, de fapt, să creeze un imperiu propriu în Occident, în timp ce Tarentinii voiau să-i limteze acțiunea la reglementarea raporturilor dintre orașele grecești cu lucanii și messapii. După câteva succese locale, nici expediția lui Alexandru Molossul nu a avut rezultate

trainice, deoarece el și-a pierdut viața, asasinat de un exilat lucan după ce armata sa fusese înfrântă de o coaliție italicilor din sud în bătălia de la Pandosia, pe malurile râului Acheron.

Raporturile Tarentului cu Roma s-au înrăutățit după cel de al treilea război cu samniții. Tensiunea dintre cele două părți s-a accentuat în anul 282, când romanii au intervenit direct în Magna Graecia, la cererea orașului Thurioi, amenințat de presiunea lucanilor. Roma a instalat o garnizoană nu numai în acest oraș, ci și în Hipponium, Rhegion, Locroi și Crotona, deci într-o parte din Magna Graecia în care Tarentul avea în mod tradițional interese. Tensiunea dintre cele două părți a crescut și mai mult, când flota romană a încălcat un mai vechi acord naval bilateral încheiat probabil în anul 302, prin care flota romană avea interdicția de a naviga la nord de Crotona. Încalcând această prevedere, romanii au făcut o demonstrație navală în apele Tarentului, la care tarentinii au răspuns prin atacarea flotei romane, căreia i-a provocat mari pierderi. Astfel a început războiul cu Tarentul (282-272) soldat cu instaurarea dominației romane asupra Greciei Mari. Tarentul dispunea de resurse bănești dar nu dispunea de o armată care să se măsoare cu cea romană, ieșită mult întărită din războiul cu samniții. În această situație, Tarentul a făcut apel la regele Epirului, Pyrrhos, rege cu mari calități și cu ambiții pe măsură, care se implicase și în disputele dintre diadohi pentru atragerea cetăților grecești, sau pentru ocuparea tronului Macedoniei. Acesta debarcă în sudul Italiei cu o puternică armată de circa 25.000 de soldați și cu 20 de elefanți., cu care obține o primă victorie la Heraclea, în anul 280, și o alta în anul următor la Ausculum. Deși înfrânți, romanii au fost convinși de Appius Claudius Caecus să nu accepte tratative de pace cu Pyrrhos și au continuat pregătirile de război. Între timp, regele epirot părăsește Italia meridională pentru a trece în Sicilia, unde s-a implicat în disputele dintre orașele grecești de acolo. El avea legături de rudenie în insulă, fiind căsătorit cu Lanassa, fiica lui Agathocles, tiranul Syracusei. După ce stă aproape doi ani în insulă, revine în Italia unde, în anul 275, este învins de romani la Maleventum, după care părăsește Italia din nou și revine în Epir, pentru a face față lui Antigonos Gonatas, fiul lui Demetrios Poliorketes, care ocupase tronul Macedoniei. Moare în anul 272 în luptele pentru cucerirea Argosului. În Italia, după ce Pyrrhos a părăsit peninsula, Tarentul, lipsit de orice posibilitate de a se apăra, capitulează în condiții foarte grele (anul 272). Victoria romanilor în războiului cu Tarentul a avut consecințe foarte importante: cetățile romane au fost nevoite să recunoască dominația acestora. Această dominație nu a însemnat includerea acestor orașe într-o provincie anume, - căci romanii nu au recurs la acest tip de organizare în Italia - ci fiecare oraș încheia un tratat cu Roma în care erau reglementate relațiile reciproce.

Instaurarea dominației romane în Italia, a transformat Roma într-o putere de care trebuia să se țină seama în Mediterana centrală și occidentală. De pe această poziție, Roma se va implica în jocul politic care era susținut de interese diverse. Poziția dominantă a Romei în Italia meridională îngrijora Carthagina, prospera colonie feniciană din nordul Africii care întreținea relații comerciale pe spații vaste în întregul bazin occidental al Mediteranei. Interesele Carthaginei se vor ciocni cu cele ale romanilor mai întâi în Sicilia, apoi și în Hispania pe parcursul a două războaie devastatoare, cunoscute în istoriografie sub numele de „războaie punice”, care au avut loc în perioada cuprinsă între anii 264-201. Ceea ce trebuie reținut pentru acest curs, este că, după primul război punic (264-241), romanii au ocupat Sicila, cu importantele ei orașe grecești de acolo, și că în timpul celui de al doilea (218-201), s-au născut premisele implicării romanilor în Peninsula Balcanică. Este vorba despre tratatul de alianță dintre Hannibal, comandantul trupelor carthagineze din Italia, și regele Filip al V-lea al Macedoniei.

Raporturile Romei cu statele de dincolo de Marea Adriatică s-au intensificat după primul război punic. Negustorii romani, tot mai activi în apele acestei mări, erau stingheriți de pirații illyri, care erau, se pare, sprijiniți de regina lor, Teuta. Cererea romanilor de a lua măsuri împotriva acestor pirați a fost respinsă de illyri, ceea ce a dus la declanșarea primului

război cu illyrii (229-228), în urma căruia romanii pun pentru prima oară piciorul în Peninsula Balcanică. Cu acest prilej, ei au încheiat alianțe cu Corcyra, Apollonia și Epidamnos, importante orașe grecești de pe coasta Dalmației care, acum și în deceniile care vor urma, vor aduce servicii importante Romei în politica ei balcanică. Acțiunea Romei nu putea lăsa indiferentă Macedonia, care dorea să-și extindă dominația asupra acestei regiuni. În timpul domniei lui Filip al V-lea, Macedonia a cunoscut o perioadă de prosperitate și de expansiune teritorială. În timpul celui de al II-lea război punic, considerând probabil că Roma nu-și va mai reveni în urma înfrângerilor suferite în războiul cu carthaginezii, Filip al II-lea a încheiat, în anul 215, un tratat de alianță cu Hannibal. Acest tratat a fost cauza primului război dintre Roma și Macedonia (215-205), în care nu au fost operațiuni militare semnificative, deoarece romanii erau angajați în războiul cu Hannibal. Pe de altă parte, Filip al V-lea nu a ajutat efectiv pe Hannibal, din prudență, dar și pentru că romanii încheiaseră o alianță cu Liga etoliană care era ostilă Macedoniei. Către finele celui de al II-lea război punic, însă, când romanii întorseseră balanța războiului în favoarea lor, ei au desfășurat operațiuni navale în apele Mării Egee, devastând insulele Egina și Lemnos, într-o regiune foarte sensibilă pentru Macedonia, având în vedere raporturile ei nu întotdeauna bune cu grecii de acolo. Pacea a fost încheiată în anul 205, fără să se fi desfășurat totuși nici o luptă directă între Roma și Macedonia. Prin tratat, Macedonia recunoștea stăpânirea romană asupra unor teritorii din Illyria, primele cuceriri romane din Peninsula Balcanică.

Primul război macedonean este primul dintr-un lung șir de războaie pe care romanii le vor purta în acest spațiu geografic, aflat, multă vreme, sub influența lumii grecești. În raporturile ei cu lumea greacă, de care ea însăși era puternic influențată, Roma adăptă dovadă de mult tact diplomatic, perfecționând politica, întotdeauna folosită în relațiile internaționale de statele care aveau intenții expansioniste, de *divide et impera*. În spațiul balcanic, Romanii au speculat la maximum poziția antimacedoneană a multor cetăți grecești care mai nutreau încă speranța într-o revenire la situația anterioară congresului de la Corinthos. Ei au preluat lozincă demagogică, adeseori folosită, cum am văzut, în disputele dintre diadohi, în conformitate cu care politica lor față de Macedonia și *poleisurile* grecești era animată de dorința lor de a reda libertatea grecilor aflați sub dominație macedoneană. Această lozincă a fost vânturată de fiecare dată când romanii, în disputele lor cu macedonenii, doreau să atragă de partea lor cetățile elene. Cel care a folosit cu multă iscusință și cu maximă eficiență această lozincă a fost cosulul Titius Quinctius Flamininus, el însuși un filoelen, în timpul celui de al II-lea război macedonean (199-197), care a reușit să atragă de partea sa simpatia multor cetăți grecești, în încercarea romanilor, reușită de altfel, de a slăbi cât mai mult principala putere din peninsula Balcanică care era Macedonia. În timpul acestui război, romanii au câștigat prietenia trainică a două state, Rhodosul și Pergamul, amenințate de Macedonia sau de Seleucizi, care vor fi aliații de nădejde până când ele însele vor intra, în maniere diferite, treptat, sub dominație romană. Slăbirea Macedoniei nu a dus însă la libertatea cetățitor grecești, ci la instaurarea stăpânirii romane. Când grecii și-au dat seama de perfidia politicii romane era însă prea târziu. După cel de al III-lea război macedonean (171-168), romanii s-au purtat fără menajamente cu grecii, reprimând în sânge pe răsculați (anul 146). În urma acestor evenimente, toate ligile au fost desființate, iar Grecia a fost transformată în provincie romană, fiind înglobată provinciei Macedonia.

Romanii au dus aceeași politică și față de statul Seleucizilor. Ei au speculat în folosul lor slăbiciunile interne ale regatului Seleucizilor prin susținerea unor state mai mici, precum Pergamul, și prin implicarea lor în conflictele dintre Seleucizi și Lagizi, nepermițând primilor să-și impună dominația asupra Egiptului. Ambele state vor fi transformate în provincii romane; regatul Seleucizilor în anul 63, iar Egiptul în anul 31.

Bibliografie selectivă

- K. J. Beloch, *Grichiche Geschichte*, vol. IV, 1-2², Berlin, 1926-1927.
- G. Beloch, *Le monarchie ellenistiche e la repubblica romana*, Roma, 1933
- P. Briant, *Histoire de l'Empire perse, de Cyrus à Alexandre*, Paris, 1996
- P. Briant, *Alexandru cel Mare*, București, 2001
- Fr. Chamaux, *Civilizația elenistică*, vol. I-II, București, 1985
- G. De Sanctis, *Storia dei Romani*², Torino, 1960
- M. Gramatopol, *Civilizația elenistică*, București, 1974
- H. Danov, *Tracia antică*, București, 1976.
- P. Derow, *Rome and the Greek World from the Earliest Contacts to the End of the First Illyrian War*, Princeton, 1970
- J.L. Ferrary, *Philhellenisme et imperialismes. Aspects idéologiques de la conquête romaine du monde hellénique*, Liège, 1988.
- M. Gramatopol, *Civilizația elenistică*, București, 1974
- N.G.L. Hammond și G.T. Griffith, *A History of Macedonia*, vol. II, Oxford, 1979.
- M. Holleaux, *Rome, la Grèce et les monarchies hellénistiques au III-ème siècle av. J.-Chr.*, Paris, 1921.
- P. Lévêque, *Pyrrhos*, Paris, 1957
- D. Musti, *Storia greca*, Roma-Bari, 1995
- A. Piatkowski, *Istoria epocii elenistice*, București, 1996
- D.M. Pippidi-D. Berciu, *Din istoria Dobrogei*, vol. I, București, 1965.
- Cl. Préaux, *Le monde hellénistique. La Grèce et l'Orient de la mort d'Alexandre à la conquête romaine*, Paris, 1979.
- A.B. Ranovici, *Elenismul și rolul său istoric*, (traducere din limba rusă), București, 1952.
- P. Roussel, P. Cloché și R. Grusset, *La Grèce et l'Orient des guerres médiques à la conquête romaine*, ed. a II-a, Paris, 1938.
- A. Suceveanu, *Alexandru cel Mare*, București, 1993
- M. Vasilescu, *Orient-Occident: Myth and Propaganda in Augustus' Epoch*, în «Arheologia Moldovei», XVI, 1993, p.131-143
- R. Vulpe - I. Barnea, *Din istoria Dobrogei*, vol. II, București, 1968.
- E. Will, *Histoire Politique du monde hellénistique 1330-30 av. Chr.*, vol. I-II, Nancy, 1966-1969
- H. Temporini (hrsg.), *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*, vol. I, *Von den anfängen Roms bis zum Ausgang der Republik*, Berlin-New York, 1972, cu următoarele studii:
  - E. Beyer, *Rome und die Westgriechen bis 28 v. Chr.*, p.305-340.
  - R. Werner, *Das Problem des Imperialismus und römische Ostpolitik im zweiten Jahrhundert v. Chr.*, p.501-563.
  - L. Radista, *Bella Macedonica*, p.564-589.
  - E. Will, *Roma et Séleucides*, p.590-632.
  - H. Heinen, *Die politischen Beziehungen zwischen Rom und Ptolemäerreich von ihnen Anfängen bis zum Tag von Eleusis (274-168 v. Chr.)*, p.633-659.
  - W. Peremans - von't Daack, *Sur les rapports de Rome avec les Lagides*, p.66-667.
  - E. Olhasen, *Mithridates VI und Rom*, p.806-815.
  - V. Burr, *Rom und Judäa im 1. Jahrhundert v. Chr.*